

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor (kombinace): Historie se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

**NACISTICKÁ PROPAGANDA
TEREZÍNSKÉHO GHETTA**
NAZIST PROPAGANDA OF THE TEREZIN
GHETTO

Bakalářská práce: 2010–FP–KHI– 038

Autor:
Jitka Musilová

Podpis:

Adresa:
Jižní 349
471 27, Stráž pod Ralskem

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav TUMIS, M.A., Ph.D.

Konzultant: PhDr. Markéta LHOTOVÁ

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
76		15			15

V Liberci dne:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 4. července 2010

Jitka Musilová

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat především vedoucímu bakalářské práce

PhDr. Stanislavu Tumisovi, M. A., Ph.D. a Mgr. Kateřině Lozoviukové, Ph.D. za podnětné připomínky a rady při zpracovávání práce, dále pak zaměstnancům Státního oblastního archivu v Litoměřicích a Centra vizuální historie Malach za jejich vstřícnost, ochotu a pomoc, bez nichž by tato práce jen těžko vznikla. Rodině vděčím za morální podporu, pomoc a cenné rady.

NACISTICKÁ PROPAGANDA TEREZÍNSKÉHO GHETTA

Resumé

Bakalářská práce pojednává o nacistické propagandě a o propagandistických filmech z Terezína. Práce je reflexí zkrášlovací akce a návštěvy delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže v Terezíně. Vychází ze soudních spisů u Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích, z pamětí, rozhovorů a odborné literatury. V přílohách jsou fotografie Maurice Rossela a záběry z propagandistického filmu z roku 1944.

Nacistická propaganda

Terezín

Propagandistický film

Zkrášlovací akce

Mezinárodní výbor Červeného kříže

Mimořádný lidový soud

Maurice Rossel

NAZIST PROPAGANDA OF THE TEREZIN GHETTO

Summary

This thesis deals with the Nazi propaganda and propagandistic films from Terezin. It is a reflection of the beauty action and of the visit of the International Committee of the Red Cross in the Terezin. It goes from the judicial record of the Extraordinary People's Court in Litoměřice, from reminiscences, from talks and the special literature. In the supplement are the photos from Maurice Rossel and from shots of the propagandistic film from 1944.

Nazist propaganda

Terezin

Propagandistic film

Beauty action

International committee Red Cross

Extraordinary people's court

Maurice Rossel

DIE NAZI-PROPAGANDA DES GHETTOS THERESIENSTADT

Zusammenfassung

In der Bachelorarbeit werden die Nazi-Propaganda und Propagandafilme aus Theresienstadt verarbeitet. Die Arbeit ist eine Reflexion der Stadtverschönerungsaktion und des Besuchs einer Kommission des Internationalen Komitee vom Roten Kreuz in Theresienstadt. Die Autorin geht von den Gerichtsakten des Aussergewöhnlichen völkischen Gerichtes in Litoměřice, von Erinnerungen, Gesprächen und Fachliteratur aus. In den Beilagen sind Fotos von Maurice Rossel und Fotos aus dem Propagandafilm, der im Jahre 1944 gedreht wurde.

Nazi-Propaganda

Theresienstadt

Propagandafilme

Stadtverschönerungsaktion

International Komitee vom Roten Kreuz

Aussergewöhnlich völkisch Gericht

Maurice Rossel

OBSAH

ÚVOD.....	9
1. NÁRODNĚ SOCIALISTICKÁ NĚMECKÁ DĚLNICKÁ STRANA.....	13
2. TEREZÍN.....	22
3. ZKRÁŠLOVACÍ AKCE A NÁVŠTĚVA DELEGACE MVČK.....	26
4. PROPAGANDISTICKÉ FILMY.....	32
5. ZKRÁŠLOVACÍ AKCE V OČÍCH PAMĚTNÍKŮ.....	38
6. REFLEXE ZKRÁŠLOVACÍ AKCE V ROZHOVORECH S PAMĚTNÍKY.....	43
7. ODRAZ ZKRÁŠLOVACÍ AKCE U MIMOŘÁDNÉHO LIDOVÉHO SOUDU.....	50
ZÁVĚR.....	57
SEZNAM ZKRATEK.....	59
POUŽITÁ LITERATURA, PRAMENY A INTERNETOVÉ ZDROJE.....	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	63
PŘÍLOHY.....	65

ÚVOD

V roce 1939 začala druhá světová válka, kterou vyvolalo Německo. Pro tuto válku je typické, že kromě zabíjení na válečném poli vznikaly speciální tábory pro vyvražďování lidí, jež němečtí nacisté považovali za méněcenné. Jednalo se zejména o židovské obyvatelstvo. Nacisté transportovali židovské obyvatelstvo do těchto zařízení. To byla poslední etapa jejich pronásledování; předcházely jí nejrůznější zákazy a omezení jejich společenského a hospodářského života. Výrazným projevem diskriminace bylo vydání Norimberských zákonů v roce 1935, jež židy fakticky vyloučily z veřejného života.¹ Židy omezovala nejen vládní nařízení ale i přístup obyvatelstva. Nacističtí politici proti nim vedli rozsáhlou antisemitskou kampaň, jež pobízela k jejich šikanování. Nacistická propaganda vedla k řadě antisemitských incidentů, nejznámější z nich se stal 9. listopadu 1938 a je označován jako tzv. křišťálová noc. V jeho průběhu bylo zavražděno zhruba 100 židů a 30 tisíc dalších bylo posláno do koncentračních táborů.²

Nacisté vybudovali v roce 1941 na území Protektorátu Čechy a Morava ghetto Terezín, jež bylo jediným táborem, do něhož umožnili přístup veřejnosti a jež bylo zneužíváno k propagačním účelům. Cílem práce je pojednat o propagandistické funkci Terezína. Zaměřuji se hlavně na zkrášlovací akci a její reflexi ve vzpomínkách. Zkrášlovací akci a návštěvu Mezinárodního výboru Červeného kříže jsem vybrala úmyslně, protože se jedná o nejrozsáhlejší propagandistickou činnost v Terezíně. Práci jsem rozdělila do sedmi kapitol. První z nich rozebírá nacistickou propagandu. Zaměřila jsem se hlavně na propagandistické projevy nacistických pohlavárů týkající se židovského obyvatelstva. Použila jsem zde metodu analytickou a položila jsem si otázku, jakou nacisté využívali agitaci a jaký byl pohled nejvýznamnějších nacistických politiků na židovskou problematiku. Další dvě kapitoly se zabývají terezínským ghettom a zkrášlovací akci. V kapitole o Terezíně ve zkratce analyzuji založení ghetta, jeho samosprávu, život a osvobození. Další kapitola pojednává o zkrášlovací akci. V obou kapitolách jsem aplikovala metodu chronologickou, analytickou a metodu orální.³ Pokusila jsem se odpovědět na otázku, jaké byly přípravy na návštěvu a jaký měla výsledek. Část této kapitoly se věnuje zprávám vytvořeným delegáty, kteří zkrášlený Terezín spatřili. Hlavním tématem

¹ <http://holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general4>, 12. června 2010.

² <http://holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general6>, 12. června 2010.

³ Rozhovor s pamětnicí Martou Kottovou vedený 6. prosince 2009.

čtvrté kapitoly je seznámení s filmovou produkcí, jež zobrazuje terezínské ghetto. Analýza filmu německého režiséra Kurta Gerrona zaujímá podstatný úsek této kapitoly. Pokusila jsem se odpovědět na to, jaké filmy v Terezíně vznikly, co z nich zůstalo a jak probíhalo natáčení filmu z roku 1944. Uplatnila jsem metodu analytickou. Zbývající tři kapitoly se věnují reflexi zkrášlovací akce v pamětech. První z nich se věnuje zkrášlující akci, jak ji reflektovali vybraní pamětníci, jež se o tom zmínili ve svých pamětech, nebo z jejichž vzpomínek vznikla nějaká kniha. Druhá část vychází z rozhovorů shromážděných v centru vizuální historie Malach v Praze, v nichž pamětníci vzpomínají na zkrášlovací akci, návštěvu Mezinárodního výboru Červeného kříže a natáčení filmu v Terezíně. Odpovídala jsem na otázku, jak se pamětníci dívali na zkrášlovací akci a co na ně nejvíce zapůsobilo. Poslední vychází ze tří spisů, uložených ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Jedná se o spisy tří nacistických aktérů zkrášlovací akce, Karla Rahma, Rudolfa Heindla, Karla Bergera. Zajímala jsem se především o jejich hodnocení zkrášlovací akce, návštěvy delegace a jejich role v ní.

Ve své práci jsem upřednostnila označení židé jako příslušníky židovského náboženství před Židy jako příslušníky židovského národa. Pouze v citacích jsem označení Židé zachovávala.

Vycházela jsem z knižně vydaných pamětí osob, jež zažily nejdůležitější část nacistické propagandy, návštěvu MVČK. K tomuto typu pramenů bylo třeba přistupovat obezřetně, protože nikdo není ve svých vzpomínkách zcela objektivní. Práce zachycuje vzpomínky osob různých věkových generací. Jejich věk ovlivňuje i to, na co se každý ve svých pamětech zaměřil.

V kapitole o snímcích natočených v Terezíně jsem se zaměřila hlavně na film z roku 1944, tedy z doby, kdy již Terezín prošel zkrášlovací akcí. Jako hlavní zdroj k této části mi sloužil film z roku 2002 *Kurt Gerron - Gefangen im Paradies*. Snímek obsahuje výpovědi pamětníků, jejich vzpomínky na natáčení a hlavně na režiséra Kurta Gerrona. Pro zkoumání nacistické propagandy je důležité, že film zahrnuje i záběry z původního natáčení roku 1944. Je zde možné vidět momenty idealizovaného terezínského života tak, jak je Geron ve svém díle zachytil.

V další části práce vycházím z rozhovorů s pamětníky, jež jsou k dispozici veřejnosti v nově otevřeném centru vizuální historie Malach na Karlově univerzitě. Jedná se o svědectví přeživších, která se nacházejí v digitálním archivu Institutu USC Shoah Foundation. Čerpala jsem zhruba z osmdesáti rozhovorů, v nichž se objevuje

zmínka o návštěvě MVČK a zkrášlovací akci. Jedná se o pramen originální, který dosud nebyl v České republice přístupný, a proto je téměř nevyužitý. Jeho výhodou je rychlé vyhledávání podle zadaných parametrů. Jako zdroj poznání je neocenitelný, protože umožňuje obecné poznatky o holocaustu převést na konkrétní osudy lidí, jež zde můžeme spatřit. Při analýze rozhovorů ale nesmíme zapomenout, že musíme vzít v úvahu principy orální historie; lidská paměť je nedokonalá. „*Orální historie je metoda, již se badatel dobírá nových informací a poznatků na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události nebo procesu, který badatel zkoumá. Badatel si musí uvědomit, že sdělení, získaná z rozhovoru, procházejí u mluvčího prizmatem jeho individuálních osobních prožitků, jsou ovlivňována kvalitou jeho paměti a závisí i na osobních motivech.*“⁴ Proto je třeba k tomuto typu pramene přistupovat s určitou obezřetností. Sama jsem orální metodu využila v rozhovoru s pamětnicí Martou Kottovou. O návštěvě Mezinárodního výboru Červeného kříže paní Kottová příliš nehovořila, proto se tento rozhovor stal pro mě zdrojem ke kapitole o Terezínu.

Poslední kapitola analyzuje reflexi zkrášlovací akce ve spisech Karla Rahma, Karla Bergela a Rudolfa Heindla, kteří byli souzeni před mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích. U Karla Rahma se jedná převážně o výpovědi, které rozhodovaly o tom, zda dostane trest smrti. Z toho vyplývá, že se snažil popírat svůj podíl na týrání a vraždění vězňů a naopak využít ve svůj prospěch zkrášlovací akci. Často tvrdil, že některá opatření inicioval, aby zlepšil životní situaci vězněných židů, a pokud něco hovořilo v jeho neprospěch, tak to popíral, nebo si na to nevzpomněl. Ve spisech Heindla a Bergela není o zkrášlovací akci mnoho informací. Vyšetřovatelé se věnovali více jejich brutalitě než jejich účasti při návštěvě delegace; jen ve spisu Heindla se o tom objevuje krátká zmínka.

Filmy „Město poznamenané tragédií“ a „Město darované“ byly pro mě hlavně zdrojem snímků natočených v roce 1944 Kurtem Gerronem. Dokument z roku 1944 je uložen v archivech a je takřka nemožné se k němu dostat, proto ve své práci vycházím z fragmentů, použitých v různých dokumentárních filmech o Terezíně.

První část mé práce se věnuje nacistické propagandě a vychází hlavně z projevů nacistické ministra propagandy Dr. Josepha Goebbelse, jež jsou zachyceny

⁴ VANĚK, M., *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003, s. 5-7.

v knize J. J. Duffacka.⁵ Z těchto několik projevů je evidentní, jaké postavení měli židé v Třetí říši. Všechny „pohromy“, které kdy Německo stihly, jim byly přičítány. Je škoda, že kniha neobsahuje alespoň jeden z Goebbelsových projevů věnovaných jen židovské tematice.

V kapitolách týkajících se života v terezínském ghettu pro mě byla největším přínosem kniha Hanse Günthera Adlera.⁶ Nevýhodou této knihy je autorova častá neobjektivita v kritice Rady starších. Autor sám Terezínem prošel a Radu starších hodnotí jako správní aparát, který židům nepomáhal a život v ghettu neulehčoval.

Kromě knihy Adlera mi k utřídění informací o Terezíně sloužila kniha Ludmily Chládkové,⁷ jež ve zkratce pojednává o životě židů v ghettu a jeho proměnách. Kniha obsahuje všechny základní údaje, ale žádné tematice se nevěnuje do hloubky.

Při studiu terezínské problematiky je důležitým zdrojem i sborník Terezínské studie a dokumenty. Jsou zde příspěvky nejen o ghettu, ale i osudu transportů odjíždějících z Terezína a o jednotlivých osobnostech, jež Terezínem prošly.

⁵ DUFFACK, J. J., *Dr. Joseph Goebbels: poznání a propaganda: komentovaný překlad vybraných projevů*. Praha 2002.

⁶ ADLER, H. G., *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství. Dějiny*. Brno 2006.

⁷ CHLÁDKOVÁ, L., *Terezínské ghetto*. Praha 1991.

1. NÁRODNĚ SOCIALISTICKÁ NĚMECKÁ DĚLNICKÁ STRANA

Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, dále jen NSDAP) byla založena 24. února 1920. Již od počátku se strana projevovala šovinismem, rasismem, antisemitismem, antikomunismem a pangermanismem. Svůj první program zveřejnila již 27. ledna 1920; měl dvacet pět bodů. Požadovala například odmítnutí Versailleské smlouvy či vytvoření Velkého Německa.⁸ Adolf Hitler se dostal do čela strany v červenci 1921.

Strana se poprvé pokusila dostat k moci tzv. pivním pučem v roce 1923, který se ale nezdařil; NSDAP byla zakázána a Hitler spolu s dalšími zodpovědnými skončil ve vězení. Po devíti měsících jej ale v roce 1924 propustili. Ve vězení nezašel a nadiktoval zde Rudolfovi Hessovi své dílo *Mein Kampf*. Strana v ilegality přežila a začala se prezentovat jako Národně socialistické hnutí za svobodu; toto období pro ni bylo v mnoha ohledech klíčové. NSDAP využila hospodářské krize třicátých let, kdy praceschopní lidé neměli zaměstnání. Tato hospodářská tíseň zasáhla mnoho obyvatel. Byla to doba nahrávající extremismu, kterým se prezentovala NSDAP, jejíž vliv rychle rostl. Voliče lákala na boj s nezaměstnaností, kritiku komunismu; velkému množství voličů navíc imponovala osobnost Hitlera.⁹

Roku 1933 se Hitler stal kancléřem. Po svém nástupu k moci nechal postavit první koncentrační tábory, kam byli posíláni političtí odpůrci.¹⁰ Vydal zákon, kterým zakázal všechny politické strany kromě NSDAP. Dalším novým zákonem definoval normy k propouštění osob neárijského původu z veřejné správy. Židé tak byli hromadně propuštěni z různých funkcí, docházelo k bojkotům jejich podniků a praxí. Po smrti německého prezidenta Paula von Hindenburga v roce 1933 Hitler spojil prezidentskou a kancléřskou funkci, a stal se tak vůdcem Třetí říše. Významnou

⁸ <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/nazi/programNSDAP1920>, 20. března 2010.

⁹ O životě a politice Adolfa Hitlera bylo napsáno mnoho knih, mezi nimiž uvádím následující díla: BLUNDELL, N., *Adolf Hitler*. Praha 1998.; KNOPP, G., *Hitler*. Praha 2005.; HAIDINGER, M.; STEINBACH, G., *Unser Hitler: die Österreicher und ihr Landsmann*. Salzburg 2009.; KERSHAW, I., *Hitler: 1889-1936*. Praha 2004.; KERSHAW, I., *Hitler: 1936-1945*. Praha 2004.

¹⁰ <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general3>, 20. března 2010.

postavou této strany byl i Joseph Goebbels,¹¹ jenž měl na starosti propagandu, podílel se na zakazování a pálení knih mnohých autorů (Einstein, Freud).

Popularita strany rostla díky tomu, že se podílela na potlačení hospodářské krize, a přispěly k ní i Olympijské hry v Berlíně v roce 1936. Olympiádu využili nacisté k propagandě režimu, samozřejmě v té době z ulic zmizely protižidovské nápisy. Hitler v té době ztrácel na popularitě. Od počátku nebyl oblíbený u židovského obyvatelstva,¹² obzvláště po vydání norimberských zákonů 15. září 1935.¹³ Ty zbavily židy občanských práv a omezily jejich vlastnická práva. Hlavně ale definovaly, kdo má být považován za žida.¹⁴ Tyto zákony byly výsledkem předchozího jednání. „*Nástupem Adolfa Hitlera a NSDAP k moci začal proces vyčleňování Židů z německé společnosti, jejich šikanování a pronásledování. Tento proces, i když byl z taktických a mezinárodně-politických důvodů v některých obdobích zpomalován, od počátku směřoval k likvidaci Židů.*“¹⁵

Od prvních dnů nového režimu se vydávala nařízení týkající se židů, jež omezovala jejich povolání, vstup do veřejných zařízení a hospodářský život. Řada lidí zvolila raději emigraci, než aby žila ve společnosti, v níž by nebyli vnímáni jako plnohodnotní členové. Za předchůdce holocaustu lze považovat pogrom, na němž se NSDAP aktivně podílela, tzv. křišťálovou noc z 9. na 10. listopadu 1938. Během ní Němci vypalovali obchody, školy a synagogy, ale i zabíjeli židy. Děsivá noc skončila, ale přesto se židé nedočkali spravedlnosti. V soudních procesech byli obviněni, že sami vyvolali pogrom, a potrestáni. Zhruba 30 tisíc židů bylo posláno do

¹¹ Josepha Goebbelse zmiňují proto, že jeho jméno je neodmyslitelně spojené s říšskou propagandou. Jako agitátor se nezaměřoval jen na antisemitské projevy, ale i na další oblasti nacistické ideologie. Bylo o něm napsáno mnoho knih, z nichž uvádím:

MANVELL, R.; FRAENKEL, H., *Doktor Goebbels: jeho život a smrt*. Praha 2008.; IRVING, D. J., *Goebbels: pán myšlenek Třetí říše*. Brno 1998.; REUTH, R. G., *Goebbels*. München 1995.

¹² Literatura o Hitlerovi a jeho vztahu k židům, například:

WISTRICH, R. S., *Hitler a holocaust: okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha 2008; FLEMING, G., *Hitler and the Final Solution*. Berkeley 1984; KERSHAW, I., *Hitler, the Germans, and the final solution*. New Haven 2008.

¹³ Literatura o norimberských zákonech, například:

SCHLEUNES, K. A., *The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy toward German Jews, 1933-1939*, Chicago 1970; ESSNER, C., *Die „Nürnberger Gesetze“ oder die Verwaltung des Rassenwahns 1933 - 1945*, Wien 2002; GRUCHMANN, L., *Blutschutzgesetz und Justiz: Zur Entstehung und Auswirkung des Nürnberges Gesetzes vom 15 September 1935*, in: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 31, 1983, pp. 418-442.

¹⁴ Kdo měl alespoň tři prarodiče židovského vyznání, byl považován za plného Žida. Lidé s jedním nebo dvěma židovskými prarodiči byli považováni za tzv. židovské míšence I. nebo II. stupně. Příslušnost do určité kategorie podle norimberských zákonů později rozhodovala o zařazení do transportů do koncentračních táborů. (<http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general4>), 20. března 2010.

¹⁵ <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general4>, 20. března 2010.

koncentračních táborů. Židovské obyvatelstvo muselo zaplatit pokutu a na vlastní náklady obnovit vzhled ulic. Křišťálová noc přispěla k rychlejší arizaci židovského majetku a emigraci židů.¹⁶ V červenci 1938 bylo nařízeno zavedení zvláštních průkazů pro židy a od října byli jejich cestovní pasy označovány razítkem J. „*Od 1. ledna 1939 museli všichni Židé povinně přijmout doplňující dané jméno Israel (pro muže) a Sara (pro ženy) a nově narozené židovské děti nesměly dostávat německá jména - pro ně byl vytvořen zvláštní seznam povolených - na první pohled židovských - jmen.*“¹⁷

Nacistická ideologie:

Německý národní socialismus měl jako každé takové hnutí svou ideologii. Nacistická ideologie vycházela z představy „*nadřazenosti německé árijské rasy nad ostatními národy*“.¹⁸ Vycházela z rasismu, moderního antisemitismu a „*pseudovědeckých teorií o potřebě rasové hygieny, udržování čistoty rasy*“.¹⁹

Židé byli vnímáni jako největší nepřátelé, jejichž porážka je naprosto nezbytná k úplnému vítězství národního socialismu. „*Židé byli v rasistických představách Adolfa Hitlera považováni za podřadný národ, neschopný vlastní tvůrčí aktivity a pouze parazitující na árijských národech. Židovské mezinárodní spiknutí má za účel ovládnutí všech ostatních národů, které se mají stát otroky v židovských rukách.*“²⁰ Podle této teorie židé přinesli do Evropy vše špatné, nemorální, ať už se jedná o lichvu, prostituci, alkoholismus. V projevech proti židům se opět objevoval mýtus o rituálních vraždách.

Základem celé ideologie byla rasa. Z ní vše vycházelo a kolem ní se točilo. Nejvýše ze všech ras samozřejmě stála germánská, předurčená k vládnutí. Hitler byl touto myšlenkou posedlý, a proto se objevovala v jeho projevech. Mnoho lidí těmto představám podlehl, mezi nimi byli i vědci, kteří se pak snažili tuto teorii doložit.²¹ Důležitým úkolem, který vědci dostali, bylo nalezení jednoznačné metody k určení rasy. Samozřejmě se jim nepodařilo na ni přijít.²²

¹⁶ <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general6>, 20. března 2010.

¹⁷ [Tamtéž](#), 20. března 2010.

¹⁸ <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general1>, 20. března 2010.

¹⁹ [Tamtéž](#), 20. března 2010.

²⁰ [Tamtéž](#), 20. března 2010.

²¹ [Tamtéž](#), 20. března 2010.

²² [Tamtéž](#), 20. března 2010.

Antisemitismus se začal v Německu šířit již před první světovou válkou, objevoval se názor, že porážku způsobila zrada levice a Židů, kteří měli usilovat o rozšíření komunismu do Německa. *„Zároveň byli Židé odsuzováni jako tvůrci demokratického systému tzv. výmarské republiky. Není divu, že se v tomto prostředí velmi šířily publikace jako Protokoly sionských mudrců - tedy podvrh údajného zasedání vedení celosvětového židovského spiknutí, jehož cílem mělo být úplné panství Židů nad všemi ostatními národy.“*²³

Propaganda:

V psychologii termín propaganda znamená manipulaci mocenských elit nebo politických skupin s velkými lidskými kolektivy.²⁴ Propaganda je spojována hlavně s ovládnutím, tomuto „typu jednání je připisováno překrucování skutečnosti a přetváření lidí v lehce manipulovatelný dav.“²⁵ Úkolem propagandy tedy není předat informaci, ale přesvědčit. Pro dosažení svého úkolu využívá symboly, stereotypy, působení na lidské předsudky a emoce.²⁶ Sám ministr říšské propagandy Joseph Goebbels o ní řekl v jednom ze svých projevů: *„Zda propaganda byla dobrá, to se ukáže poté, co po jistou dobu působila na lidi, které měla rozehřát a získat pro své myšlenky. A jestli propaganda byla špatná, to se také ukáže až dodatečně. Když si daný způsob propagandy získal ten okruh lidí, který získat chtěla, pak skutečně nebyla špatná. Nikdo nemůže říci: vaše propaganda je příliš surová, příliš sprostá nebo příliš brutální nebo není dost slušná, protože to všechno nejsou charakteristické znaky její různorodosti. Propaganda nemá vůbec být ani slušná, ani něžná, měkká a pokorná, propaganda má vést k úspěchu.“*²⁷

Nacisté přesně pochopili fungování propagandy, a proto se snažili působit hlavně na smysly člověka. Volili vizuálně zajímavé transparenty, jednoduché symboly. Nedostatek racionálních argumentů v projevech vynahrazovali agresivitou. Nacionální socialismus se snažil působit hlavně na emotivní rovině.²⁸ *„Propaganda se vsunuje mezi jednotlivce a masu a mezi ideu a světový názor. Propaganda je*

²³ Tamtéž, 20. března 2010.

²⁴ WRÓBEL, A., *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Praha 2008, s. 105.

²⁵ Tamtéž, s. 111.

²⁶ Tamtéž, s. 112.

²⁷ DUFFACK, J. J., c. d. s. 9.

²⁸ KURAL, V.; RADVANOVSKÝ, Z., *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem 2002, s. 398.

*veskrze labilní. Nezáleží na tom, aby byla pěkně uhlazená, upravená, vypoštářovaná, nýbrž na tom, aby splnila svoji zprostředkovatelskou úlohu mezi jednotlivcem a masou. Propaganda je neomezená, řídí se podle toho, koho chce získat. Propagandu dělat buďto umíme, nebo neumíme. Propaganda je umění.*²⁹

K propagandě využívali nacisté i kinematografii, stejně jako například bolševici v SSSR. Film byl významnou součástí říšské propagandy, Goebbels se na ni zaměřoval, a nebylo možné, aby film vyšel bez jeho schválení. Nejedna film se musel předělávat po jeho připomínkách. „*Goebbels neváhal deformovat umění v zájmu propagandy.*“³⁰ K manipulování s lidmi využíval i výpravné filmy a válečné týdeníky, které se tvářily, že byly natáčeny přímo ve válečném prostředí, ale často se vyráběly v ateliérech.³¹ Týdeníky, jimiž začínalo každé promítání, byly plné nacistické ideologie. Ta se ovšem objevila i v některých filmech, jako například v *Žid Süß*, *Mutterliebe*, *Grossmacht Japan*, *Achtung! Feind Hort mit*, *Dorf im roten Sturm*.³² Goebbels v projevech odmítal, že by filmy podřizoval propagandě. „*Předhazuje se nám z tábora protivníků, že tedy usilujeme o propagandistické umění. Nikdy jsme si toho nebyli vědomi. Nechceme svými filmy provádět žádnou propagandu. Chceme s nimi tvořit umění, a sice umění, které v nejvyšším smyslu působí na lid výchovně. Jestliže toto umění tím, že jeho kvalita se dá stěží převýšit, současně působí i propagačně, tj. získává pro nás a naše názory, pak to sice není výslovně v našich úmyslech, avšak bezpochyby je to vítaný přínos k našim uměleckým úspěchům.*“³³

Když se zamyslíme nad tvrzením, „*Adolf Hitler v knize Mein Kampf vyložil cíle německého nacionálně socialistického dělnického hnutí. Doktor Goebbels pro ně získal 85 milionů Němců,*“³⁴ zjistíme, že má reálný základ. Ze všech dokumentů, jež jsou z té doby zachovány, je zřejmé, že role Goebbelse v propagandě nacionálně socialistického hnutí je obrovská, a Goebbels pro ni projevil nevšední talent. Ve svých projevech střídal lákání a teror. Jeho zásadou bylo, že nepřetržitá agitace vede časem k otupění schopnosti posluchače ji přijímat, tedy k úspěchu.³⁵

²⁹ DUFFACK, J. J., c. d., s. 17.

³⁰ Tamtéž, s. 99.

³¹ Tamtéž, s. 78.

³² KURAL, V.; RADVANOVSKÝ, Z., c. d., s. 399.

³³ DUFFACK, J. J., c. d., s. 43-44.

³⁴ Tamtéž, s. 5.

³⁵ Tamtéž, s. 66.

Goebbels věděl jak působit na lidi, jaká slova zvolit, aby je zaujal. Byl autorem mnoha nacistických hesel: od sjednocujícího *Ein Volk, ein Reich, Ein Führer!*, přes mobilizující *Es kommt der Tag*, nebo *Der Führer befiehlt, wir folgen*. Na válečné úsilí byly zaměřeny *der Feind hört mit*.³⁶ O propagandě měl přesně dané představy a řídil se jimi, proto výsledky jeho práce byly pro nacistickou ideologii tak příznivé. „*Nejlepší propaganda není ta, která neustále zřetelně vystupuje najevo, nýbrž to je ta nejlepší propaganda, jež tak říkajíc působí neviditelně, proniká do celého života, aniž by lidé na veřejnosti z iniciativ propagandy vůbec něco zpozorovali.*”³⁷

Propagandou se nezabýval jen Goebbels. Ale zásady efektivní propagandy formuloval i Hitler:

„*a) Propaganda se má zaměřovat vždycky na nevzdělané masy, nezabývat se otázkami intelektuálů, čím větší dav, tím nižší má být intelektuální úroveň projevu*

b) propaganda se má dovolávat emocí, nikoliv rozumu, jednoduchá témata mají být opakována znovu a znovu

c) národ se neskládá z lidí schopných rozumného uvažování, nýbrž z odrostlých dětí se sklonem k nerozhodnosti, pochybnostem a nejistotě.“³⁸

Projevy s antisemitskou náplní:

Podstatou chování NSDAP byl nacionalismus, antisemitismus a antimarxismus. Kritika židovských obyvatel a komunismu byla základem mnoha projevů Hitlera a dalších nacistů. Hitlerovy projevy se nezaměřovaly na racionalitu, ale spíše na emoce jeho posluchačů. Při projevech využíval i současnou ekonomickou situaci, kterou kladl za vinu hlavně židům. Prezentoval se ostrými útoky na skutečné, ale i domnělé viníky.

Antisemitské projevy se objevovaly u většiny nacistických řečníků, ať už se jedná o Hitlera, Goebbelse, ale i Himmlera. Antisemitismus se neprojevoval jen v jejich projevech, statích a filmech. Vznikaly časopisy přímo zaměřené antisemitsky. Himmler pronesl za války mnoho projevů před vysokými důstojníky a náčelníky služby SS. Vždy měly tón morálního povzbuzení.³⁹ Některé jeho projevy

³⁶ Tamtéž, s. 70.

³⁷ Tamtéž, s. 100.

³⁸ Tamtéž, s. 100.

³⁹ BESANÇON, A., *Nemoc století: komunismus, nacismus a holocaust*. Praha 2000, s. 25.

se také týkaly židovského obyvatelstva. „V projevu 6. 10. 1943 vyhlásil Himmler své pojetí konečného řešení: *Věta: Židé musí být vyhlazeni; obsahuje jen pár slov, řekne se rychle pánové. Vyžaduje však od toho, kdo ji uvede do praxe, to nejtvrdší a nejobtížnější na světě. Přirozeně to jsou Židé, jsou to jen Židé, to je jasné. Vzpomeňte si však na množství lidí, i kamarádů ze strany, kteří poslali kterékoli službě nebo mně samotnému pověstnou žádost se slovy, že všichni Židé jsou samozřejmě prasata, až na toho a toho, ti patří mezi slušné Židy, jimž se nesmí nic stát. Troufám si tvrdit, že je s přihlédnutím k počtu takových žádostí a názorů v Německu více slušných Židů, než jich vůbec existuje.*“⁴⁰ Himmler tím dal najevo, že dobrý žid neexistuje.

Ve svém projevu se zmínil i o vyvražďování židů a svém názoru na tuto problematiku. „Byla nám položena následující otázka: *co se dělá s ženami a dětmi? Rozhodl jsem se a našel jsem také evidentní řešení. Necítím se mít právo vyhlazovat lidi – chcete-li, můžete říct, zabíjet je nebo je nechat zabíjet- a nechat přitom vyrůst děti, které by se našim dětem a našim potomkům pomstily. Rozhodnutí k odstranění těchto lidí ze zemského povrchu bylo těžké. Pro organizaci, která musí tento úkol splnit, to byl nejtvrdší problém, s nímž se setkala. Domnívám se, že mohu říct, že to bylo splněno, aniž by srdce nebo duše našich mužů či důstojníků trpěly. To nebezpečí bylo nicméně reálné. Cesta nacházející se mezi dvěma možnostmi – stát se příliš tvrdý, být bez srdce a nemít už úctu k lidskému životu, anebo se stát příliš měkký a ztratit hlavu, až dojde k nervovým záchvatům- tato cesta mezi Charybdou a Skyllou je beznadějně úzká.*“⁴¹

To, že jsou židé považováni za nepřitele Říše, je zřejmé i z rozhovorů a statí Reinharda Heydricha. Dne 29. dubna 1936 vyšel v listě „Völkischer Beobachter“ článek s názvem „Boj proti nepřítelům státu“. Za nepřitele státu považuje židy, svobodné zednáře a politické duchovní.⁴² „V lednu 1939 vyhlásil Hitler veřejně v podobě proroctví program, že v příští světové válce, rozpoutá-li ji mezinárodní finanční židovstvo, bude vyhlazena židovská rasa v Evropě. Hitler se soustavně na své „proroctví“ veřejně i v užším kruhu odvolával v době, kdy mocenský aparát fašistického Německa vyhlazovací program brutálně uplatňoval. Např. v roce 1942

⁴⁰ Tamtéž, s. 26-27.

⁴¹ Tamtéž, s. 26-27.

⁴² LANG, J., *Gestapo: nástroj teroru*. Praha 2001, s. 76.

*tak učinil nejméně pětkrát a v roce 1943 nejméně třikrát.*⁴³ Hitler dával jasně najevo, kdo způsobil prohranou válku, a kdo může za všechny problémy v Německu „*Židé jsou vinni, židovská světovláda.*“⁴⁴ Sám se považoval za schopného vytvořit sílu, která dokáže židy zničit.

Nacisté uměli využít každé situace ve svůj prospěch a každou informaci překroutit. To se stalo, když například v létě 1938 švýcarská vláda vyjádřila nespokojenost nad tím, že stále více židů z Německa emigruje do Švýcarska. Německé noviny tuto situaci interpretovaly podle Goebbelsových instrukcí tak, že „*žádný národ na světě nechce Hospodinovu „vyvolenému národu“ poskytnout pohostinství*“.⁴⁵ Když zemřel německý velvyslanec tajemník v Paříži Ernst von Rath, tak se k tomu Goebbels vyjádřil tak, „*že je úkolem národně socialistický bojovníků, aby mezinárodnímu židovstvu ukázali, jak se trestá vražda mladého Němce. Podle účastníků Goebbels nevydal výslovně příkaz k násilným akcím, ale zmínil se o tom, že v některých městech lid v rozhořčení rozbíjel židovské obchody a zakládal požáry v synagogách.*“⁴⁶

Židovské tematiky se dotýkaly i jeho projevy z doby, kdy ještě NSDAP nebyla u moci a dokonce byla zakázána. „*Nemůžete říci, že naše propaganda byla špatná, protože byla zakázána. To není správné. Neboť kdyby židovské policejní vedení nezakázalo naši propagandu, byla by (proto) nesprávná, protože by (totiž) nebyla nebezpečná. To (ten zákaz) je nejlepší důkaz, že jsme nebezpeční. Když se nyní zákaz zruší, nebude to proto, že by Žid uznal, že to bylo nespravedlivé. Zákaz zruší tehdy, když Žid zjistí, že (naše propaganda) nedosáhla svého cíle. Můžete protestovat, kolik chcete, ale Žid zastrčí až tehdy dýku, se kterou bojoval proti určité metodě propagandy, když si řekne: lepší bude nebojovat, nebo když si pomyslí, že dýka již vykonala svůj úkol.*“⁴⁷

Významnou roli v propagandě antisemitismu měl časopis *Stürmer*, jehož hlavním úkolem bylo neustále útočit na židovské obyvatele a jenž měl širokou čtenářskou základnu. Jeho majitel, vedoucí franské župy Streicher, byl souzen v Norimberku a dostal trest smrti.⁴⁸ Extrémistické časopisy se objevovaly i

⁴³ KÁRNÝ, M., „*Konečné řešení*“: *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha 1991, s. 7.

⁴⁴ Tamtéž, s. 8.

⁴⁵ LANG, J., c. d., s. 90.

⁴⁶ Tamtéž, s. 92-93.

⁴⁷ DUFFACK, J. J., c. d., s. 21.

⁴⁸ LANG, J., c. d., s. 96.

v Protektorátu. Antisemitismus se v nich objevil například po nařízení říšského protektora Neuratha o židovském majetku. Například Národní noviny interpretovaly arizaci jako spravedlivý návrat majetku, jenž židé získali na úkor českého obyvatelstva. Nacistická ideologie se objevila i ve školních čítankách a příručkách pro SS: *Hans Günthehrs: Rasssenkunde des deutschen Volkem*.⁴⁹

Tuto kapitolu ukončím citátem Goebbelsova projevu, v němž přiznává výhody veřejného antisemitismu v Německu: „*V roce 1933 jsme stáli před otázkou, jak vyřešit židovskou otázku. Že jsme protivníci Židů, to bylo již od roku 1933 ve světě jasné. Pociťovali jsme tedy tak jako tak nevýhody antisemitismu ve světové propagandě, tak jsme si klidně mohli zajistit i výhody a na Židy si zasednout. Když jsme již ve světě tak jako tak byli ohrožováni a pomlouváni jako protivníci Židů, proč bychom pak měli přijímat pro sebe pouze nevýhody, a ne též výhody, totiž vyloučení Židů z divadla, filmu, z veřejného života a ze státní správy. I když bychom i nadále byli napadáni jako protivníci Židů, mohli jsme přinejmenším s dobrým svědomím říci: vyplatí se to, něco z toho máme!*“⁵⁰

⁴⁹ LANG, J., c. d., s. 8.

⁵⁰ DUFFACK, J. J., c. d., s. 56.

2. TEREZÍN

Tato kapitola se věnuje historii Terezína, jenž byl založen 10. října 1780 Josefem II. Jednalo se o pevnost, jež nechal pojmenovat po své matce Marii Terezií Theresienstadt. Po prusko-rakouské válce se ale ukázalo, že pevnost neplní svou úlohu, a tak se Terezín stal jen posádkovým městem.⁵¹ Již v roce 1940 zřídili nacisté v terezínské Malé pevnosti věznici gestapa a v roce 1941 v Terezíně vytvořili ghetto Theresienstadt.⁵² Říšský protektor Reinhard Heydrich se rozhodl vytvořit ghetto na území Protektorátu Čechy a Morava, v němž by se shromažďovali židé před jejich transporty na východ do vyhlazovacích táborů.

Výběr vhodného města pro ghetto byl svěřen Židovské náboženské obci (dále jen ŽNO) v Praze, jež navrhovala například Starou Boleslav, Nový Bydžov či Český Brod. Nacisté požadovali, aby mělo vybrané město výhodné podmínky pro hromadné bydlení a výrobní dílny.⁵³ Vedení Židovské náboženské obce v Praze věřilo, že výběrem města, kde se budou moci židé pracovně uplatnit, zabrání jejich deportaci na Východ. Jejich návrhy ale nacisté odmítali, protože se již sami rozhodli pro Terezín.⁵⁴ Vedoucím Židovské náboženské obce volba Terezína nevyhovovala, věděli, že Terezín je naprosto nevhodný, podzemní kasematy dlouho sloužily jen jako armádní skladiště, byla zde spodní voda, nedostatek vody a elektřiny a mnoho domů bylo nepodsklepených.⁵⁵ Rozhodnutí nacistů naopak ovlivnila existence pevnostního opevnění, velký počet kasárenských objektů, blízkost železniční trati Praha – Ústí nad Labem a umístění policejní věznice v Malé pevnosti. „*Pražská ústředna se rozhodla, a tak 24. listopadu 1941 odjel do Terezína první transport komanda výstavby.*“⁵⁶ Další transport následoval 4. prosince a přivezl i vedoucí činitele židovské samosprávy.

Život v Terezíně byl od počátku řízen komandaturou, jejímiž veliteli byli postupně Siegfried Seidl, Anton Burger, Karl Rahm. Iluze samosprávy vznikla vytvořením židovské Rady starších, v jejímž čele se vystřídali Jakob Edelstein, dr. Paul Eppstein a dr. Benjamin Murelstein. Edelstein zemřel v Osvětimi, Eppsteina

⁵¹ DVD *Město poznamenané tragédií* (Petr Brada, Praha 2006).

⁵² CHLÁDKOVÁ, L., c. d., s. 4.

⁵³ KRYL, M., *Osud vězňů terezínského ghetta: [v letech 1941-1944]*. Brno 1999, s. 44.

⁵⁴ Tamtéž, s. 48.

⁵⁵ Tamtéž, s. 49.

⁵⁶ Tamtéž, s. 50.

zastřelili v Malé pevnosti a Marmelstein se dočkal osvobození.⁵⁷ Nacházelo se zde několik desítek členů SS komandatury a oddíl protektorátního četnictva. Z řad vězňů se navíc organizovala neozbrojená stráž ghetta, která měla udržovat disciplínu. „Vězeňskou samosprávu tvořila komanda výstavby, vedoucí světnic, vedoucí budovy, vedoucí domu, vedoucí bloku, vedoucí obvodu, rada starších, židovský starší.“⁵⁸

Dne 20. ledna 1942, tedy v době prvních deportací českých židů do Terezína, se uskutečnila porada vysokých říšských funkcionářů ve Wannsee,⁵⁹ na níž se určil definitivní postup „konečného řešení“ a úloha terezínského ghetta při jeho realizaci. Nacisté přidělili Terezínu propagandistickou úlohu, která měla před veřejností zastřít skutečné zacházení s židovským obyvatelstvem a jeho transporty na východ. Terezín byl určen jako ghetto pro staré a privilegované židy. Konference ve Wannsee přinesla transporty z Říše a ze zemí s německou okupační správou. Tyto transporty byly většinou naplněny starými lidmi, kteří uvěřili nacistické propagandě a tomu, že jedou do lázeňského městečka.⁶⁰

Do Terezína přicházely tisíce židů v transportech, například z Protektorátu Čechy a Morava, Německa, Rakouska, Nizozemska, Dánska, ze Slovenska a z Maďarska. Seznamy lidí do transportu z Protektorátu sestavovala Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze. Každý z nich měl nárok jen na zavazadlo, které nesmělo přesáhnout 50 kg na osobu. Při příjezdu do ghetta jim ale byla často část jejich majetku zabavena.⁶¹ Celkově do ghetta přišlo přes 140 000 osob. Židé věřili, že přestěhováním do Terezína jejich transporty končí, ale zmýlili se. První transport na Východ odjel počátkem ledna 1942 a jeho cílem byla Riga. Terezín opustili lidé v 63 transportech, jejichž cíli byly například Malý Trostinec, Sobibor, Majdanek, Treblinka a Osvětim.⁶² „Do vyhlazovacích a pracovních táborů tak odešlo asi 87 000 osob a vrátilo se odtud jen 3 600 osob. V závěru války dorazilo do Terezína asi 15 400 vězňů evakuovaných z různých koncentračních táborů, včetně obětí z jejich

⁵⁷ CHLÁDKOVÁ, L., c. d., s. 10.

⁵⁸ HYNDRÁKOVÁ, A., *Prominenti v ghettu Terezín 1942-45*. Praha 1996, s. 36.

⁵⁹ Ke konferenci ve Wannsee je velké množství literatury, například:

PÄTZOLD, K; SCHWARZ, E., *Tagesordnung: Judenmord. Die Wannsee Konferenz am 20. Januar 1942. Eine Dokumentation zur Organisation der Endlösung*, Berlin 1992; SUSA, Z., *Cesta do Wannsee : konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*. Praha 2008; ROSEMAN, M., *Setkání ve vile u jezera: konference ve Wannsee a "konečné řešení židovské otázky"*. Praha 2003.

⁶⁰ MOULIS, M., *Průvodce po nacistických koncentračních táborech*. Praha 1999, s. 50.

⁶¹ CHLÁDKOVÁ, L., c. d., s. 9.

⁶² Tamtéž, s. 34.

řad zemřelo v terezínském ghettu od jeho zřízení až do ukončení repatriace více než 35 000 lidí.“⁶³

Život v Terezíně byl do poloviny června 1942 omezen tím, že zde žilo i civilní obyvatelstvo, se kterým se vězni nesměli stýkat. Celé město správa ghetta převzala 27. června 1942.⁶⁴ Okamžitě zrušila civilní názvy ulic a nahradila je kombinací písmen a číslic. Ghetto hlídali četníci, vězni měli zakázáno vstupovat na hlavní náměstí, na árijskou silnici, do parků a na pevnostní valy.

Komandatura nejprve ubytovala vězně v kasárenských budovách, postupně ale i v jiných objektech ve městě. Muži a ženy žili odděleně v přeplněných ubikacích, pro děti byly tvořeny dětské domovy. Život vězňů v Terezíně se řídil příkazy a zákazy komandatury. „*Ta vydala zákaz vlastnit cenné předměty, peníze, cigarety, určila dobu vycházení a omezila poštovní styk.*“⁶⁵ Brzy po zřízení ghetta nechala oběsit 16 vězňů za porušení některých zákazů. Později řešila přestupky odesláním do Malé pevnosti, kde odsouzeného většinou rovnou zastřelili, nebo zařazením do transportu na východ. Jen lehčí případy projednával soud ghetta. Pracovat nemuseli jen staří lidé, nemocní a děti do 14 let. Mezi pracovní úkoly patřilo štěpení slídy, oprava vojenských uniforem, výroba v dřevozpracujících dílnách, balení rozmrazovacích zařízení do bedýnek a práce pro ghetto, například vybudování hygienických zařízení, rozšiřování kanalizace, postavení železniční vlečky z bohušovického nádraží do Terezína a postavení krematoria. Životní podmínky byly hrozné: přeplněné ubikace, obtížný hmyz, téměř žádná hygiena, nedostatek vody, stravy, jež byla často navíc zkažená. Lékaři se snažili vybudovat více marodek, ale nemohli zabránit vysokému počtu nemocných a umírajících. Zpočátku nechala komandatura mrtvé pohřbívat do země, ale po dokončení krematoria v září 1942 se jejich těla spalovala. V listopadu 1944 nacisté přikázali popel z 22 000 uren vysypat do Ohře, čímž se snažili zničit důkazy o počtu zemřelých. Židé se pokoušeli na hrůzy zdejšího života aspoň na chvíli zapomenout, v tom jim pomáhal kulturní život.⁶⁶ Pořádaly se koncerty, divadelní představení,

⁶³ DVD *Město poznamenané tragédií, c. d.*

⁶⁴ MOULIS, M., c. d., s. 50.

⁶⁵ Tamtéž, s. 54.

⁶⁶ Knihy o kultuře v Terezíně, například:

KUNA, M., *Hudba vzdoru a naděje: Terezín 1941-1945: o činnosti a tvorbě hudebníků v koncentračním táboře Terezín*. Praha 2000.; *Divadelní texty z terezínského ghetta 1941-1945*. Praha 2008.

kabarety a přednášky. Hrála se například Smetanova Prodaná nevěsta nebo Verdiho Rekviem. Děti nastudovaly operu Brundibár.⁶⁷

Nacisté vybrali Terezín jako město, které předvedou komisi Mezinárodního červeného kříže. V Terezíně tak začala tzv. zkrášlovací akce, jež měla za cíl tuto komisi oklamat. V rámci úpravy ghetta nacisté zřídili kavárnu, fiktivní banku a bankovky a stanovili i mzdový tarif a vydělané peníze připisovali na spořicí účty. Vznikaly zde obchody, kde nesměli židé nakupovat. „*V obchodech s domácími předměty se například prodávaly věci ze zavazadel vězněných židů. Často si tak mohl někdo na přidělový lístek nebo za ghetto peníze koupit to, co mu právoplatně patřilo.*“⁶⁸ Zkrášleného města pak nacisté využili ještě k natočení propagandistického filmu v roce 1944.

Blížil se konec války, Terezín byl 2. května 1945 předán pod ochranu Mezinárodního červeného kříže zastoupeného Paulem Dunantem.⁶⁹ Poslední členové SS opustili Terezín 5. května 1945. Terezínské ghetto bylo zrušeno, ale sovětská armáda tábor nerozpustila, protože zde vypukla epidemie skvrnitého tyfu. Vyhlásila zde naopak přísnou karanténu. „*Jen díky úsilí lékařů a zdravotníků z řad bývalých vězňů, sovětských zdravotníků, lékařů z České pomocné akce a mnoha dobrovolníků epidemii do konce května zdolali. Poslední bývalí vězni Terezín opustili v srpnu 1945.*“⁷⁰

⁶⁷ DVD *Město poznamenané tragédií, c. d.*

⁶⁸ ADLER, H. G., c. d., s. 131.

⁶⁹ HYNDRÁKOVÁ, A., c. d., s. 68.

⁷⁰ MOULIS, M., c. d., s. 73.

3. ZKRAŠLOVACÍ AKCE A NÁVŠTĚVA DELEGACE MVČK

Se zhoršující se situací Třetí říše na frontách sílil tlak Mezinárodního Červeného kříže na nacisty, aby jim povolili vstup do některých táborů. Nacisté se rozhodli jim vyhovět a zároveň návštěvy využít k zastření genocidy. Ze všech koncentračních táborů přicházel v úvahu jen Terezín. Na návštěvu se připravovaly všechny orgány gestapa počínaje Eichmannovou berlínskou ústřednou a konče „služebnou SS“ v Terezíně. *„Nacisté se rozhodnou inscenovat v Terezíně tragikomedii, jejímž námětem byl zdánlivý život v Terezíně, nedobrovolnými herci židé, hlavním režisérem berlínský Eichmann a jeho pomocníky terezínští SS-mani.“*⁷¹ *V Terezíně došlo k formálním změnám, jež zcivilnily obraz Terezína, aniž by ale cokoliv pozitivního přinesly vězňům samotným.“*⁷² Změny začaly v době, kdy byl velitelem tábora Anton Burger a celý proces nesl název „Stadtverschönerung“ česky „okrašlovací akce“. V květnu 1943 nacisté zrušili označení ghetto a zavedli název Židovské sídelní území, vytvořili finanční hospodářství a zřídili Banku židovské samosprávy. Měnou v ghettu se stala ghettokoruna, později přejmenovaná na terezínskou korunu. Nastavili i mzdový tarif, vydělané částky se připisovaly na spořicí účty. Zrušila se povinnost zdravit. Denní rozkazy se začaly označovat jako Sdělení židovské samosprávy. *„V létě 1943 pokračoval Burger v normalizační činnosti. Vydal nařízení, kterým změnil dosavadní označení ulic. Doposud se ulice značily písmeny a čísly, podle nového označení dostaly ulice jména, která měla budit dojem, že Terezín je klasické město s běžnými institucemi jako lázně a pošta, proto se ulice jmenují např. Nádražní, Radniční, Poštovní, Sadová.“*⁷³

Když se ukázalo, že se Mezinárodnímu Červenému kříži bude opravdu muset v návštěvě vyhovět, zahájili nacisté okrašlovací akci, která pro vězně znamenala obrovské pracovní zatížení při úpravě města.⁷⁴ Navíc došlo ke změně ve vedení ghetta, Antona Burgera nahradil Karl Rahm, jenž více vyhovoval nacistickým záměrům s ghettom. Rahmova nařízení, vydávaná k okrášení města, byla rozmanitá a početná. Většina prací byla zřetelně samoúčelná; příkladem může být vybudování

⁷¹ Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále jen SOA Litoměřice), MLS, 441/47, sl. 3., s. 204.

⁷² BENEŠ, F.; TOŠNEROVÁ, P., *Pošta v ghettu Terezín*. Praha 1996, s. 43.

⁷³ SOA Litoměřice, MLS, 441/47, sl. 1., s. 199.

⁷⁴ BENEŠ, F.; TOŠNEROVÁ, P., c. d., s. 43.

dětského hřiště, na nějž děti směly jen v době návštěvy Mezinárodního výboru Červeného kříže, školy, v níž se nikdy neučilo, obchodů, jež měly plné výlohy kvalitního zboží. V prodejnách se často nabízel majetek vězněných židů, a tak se stávalo, že si na přidělový lístek někdo koupil to, co mu původně patřilo. Židovští vězni naopak využili možnosti pořádání koncertů na náměstí, parkové úpravy v ghettu a prodloužení povolené doby pobytu mimo ubikace. Chystaná návštěva přinesla uvedené výhody, ale i transporty. Přelidněný Terezín nebylo možné komisi ukázat. Z Terezína tak odešlo na 12 000 židů. Do úpravy terezínského tábora se vložilo nemálo finančních prostředků. Návštěvy přinesla mimo jiné postavení dětského pavilonu, dětského hřiště, vytvoření parků s hudebním pavilonem, zřízení kavárny. *„V kavárně se denně vystřídalo 400 osob, takže taková návštěva se mohla uskutečnit jednou za 4-5 měsíců. Odpoledne tu hrála hudba a návštěvník dostal na vstupenku šálek sacharínem slazené náhražkové kávy.“*⁷⁵ Sokolovna se přeměnila na společenský dům. Nacisté začali plánovat průběh a trasu prohlídky města. Upravily se domy a ubikace, zvláště ty, které byly součástí prohlídkové trasy. Nacistům vlastně nikdy nešlo o zlepšení životních podmínek vězněných židů, ale usilovali o to, aby udělali dojem na komisi a zastřeli pravý účel ghetta. Některá opatření připadala směšná i samotným vězňům, například zavedení měny, která ve skutečnosti neměla žádnou hodnotu a nové označení tábora.

Na návštěvu naléhaly hlavně dánské úřady, jež chtěly zjistit, jak se zde žije jejich židovským spoluobytelům. Nacisté to věděli, a proto se Dánové před příjezdem delegace přestěhovali do speciálně upravených ubikací.⁷⁶ Nacisté se obávali, že by si Dánové mohli stěžovat na zdejší podmínky, a proto kromě metody cukru v podobě lepšího ubytování použili i metodu biče, kdy jim pod hrozbou zákazu balíčků a hlavně deportace z Terezína na východ zakázali kriticky mluvit o životě v Terezíně. Deportace hrozila každému, kdo by si dovolil kritizovat zdejší situaci. Výhrůžka zabrala, nikdo se neodvážil narušit plány nacistů.

Ještě před příjezdem komise přijel na kontrolu státní tajemník říšského protektora Karl Hermann Frank, aby se ujistil, že vše bude probíhat tak, jak má. Během návštěvy povolil výuku pro děti od 7 do 14 let. Evidentně se jednalo o povolení jen na oko, protože zákaz vyučování nebyl v ghettu nikdy zrušen. Na návštěvu se musel připravit i židovský starší Paul Eppstein, jenž měl za úkol přednést

⁷⁵ DVD *Město poznamenané tragédií*, c. d.

⁷⁶ KRYL, M., c. d., s. 108.

před komisí projev, který si vytvořil sám, promluva však prošla cenzurou, nesměly se v ní objevit zmínky o úmrtnosti ani o zpopelnění.

Průběh návštěvy:

Dne 23. června 1944 přijela do města delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže (dále MVČK). Trasa prohlídky byla do detailů naplánovaná, vězni měli nacvičené role a připravené odpovědi na případné otázky. Delegaci tvořil Švýcar Maurice Rossel a dva Dánové Frants Hvass a dr. Juel Henningsen. Doprovázeli je němečtí funkcionáři a židovský starší Eppstein, s výjimkou Rahma byli všichni v civilních šatech. Nacisté doprovázející delegaci do prohlídky nezasahovali, vše nechali na Eppsteinovi. *„Komise byla provedena tzv. ukázkovou cestou, která vede zvláště upravenými částmi města.“⁷⁷*

Prohlídka začala v Magdeburských kasárnách, kde si delegáti prohlédli kanceláře židovské samosprávy a byli přítomni procesu před židovským soudem. Během připraveného procesu je ujistili, že židovská Rada starších má vždy právo udělovat milost, což nebyla pravda; Rada starších obvykle směla rozhodovat jen o drobných prohřešcích. Delegáti v Terezíně navštívili i sběrnou prádla, kde jim sdělili, že si každý vězeň může prát prádlo jednou za 2-3 týdny; i zde byl údaj nadsazený, ve skutečnosti měli vězni na praní prádla nárok jednou za 3-4 měsíce. Během návštěvy je zavedli i do jídelního sálu, který pro tento den získal podobu restaurace se servírkami v bílých zástěrách. Jako všude i zde získali delegáti nepravdivé údaje o stravování v Terezíně. Dozvěděli se, že obyvatelé města mohou jíst zde, nebo si brát potraviny a uvařit si sami. Delegáti navštívili obytné domy, pekárnu, zotavovnu pro děti, fotbalové utkání, zahrádky vytvořené před dvěma měsíci. Spatřili společenský dům, v němž se hrála dětská opera Brundibár, školu, jež byla ale zavřena z důvodu prázdnin. Nacisté se ovšem zapomněli komisi zmínit, že škola nikdy nebyla a nebude otevřena. Komisi překvapilo, že existují pomocnice v domácnosti. To byla pravda, ale tyto pomocnice pomáhaly jen prominentům. K oklamání delegace došlo i v informování o porodnosti v Terezíně. Nejenže byl počet narozených dětí zdvojnásoben, ale nikdo se nezmínil o příkazu interrupce. Nacisté navíc delegaci řekli, že v Terezíně existuje porodnice, ale že není čas ji navštívit, a že je zde k dispozici i možnost antikoncepce. Členové MVČK spařili i lékárnou, překvapila je

⁷⁷ SOA Litoměřice, c. d., sl. 1., s. 206.

její vybavenost. Po obědě navštívili banku, poštu, kde se zrovna vydávaly balíky, chlapecký domov, obchod, řeznictví, požární stanici, chorobinec, strojní truhlárnu, lázně, chirurgické oddělení a dětský pavilon. Tím byla prohlídka trvající 5 hodin a 40 minut u konce. Delegáti pobýli v Terezíně asi 8 hodin.⁷⁸ Podle všeho tušili, že řada věcí byla připravena jen kvůli nim, ale věřili, že to už tak zůstane. O svých pochybnostech se ale ve zprávách nezmínili.

Zprávy delegátů o návštěvě:

Dne 23. června 1944 přijela do Terezína limuzína, v níž seděl 26letý zástupce MVČK Maurice Rossel. Sám o své návštěvě řekl: „*Fotografoval jsem vše, co jsem chtěl. Přinesl jsem mnoho, mnoho fotografií. Říkal jsem si totiž, že jeden obrázek řekne více než tisíce slov.*“⁷⁹ Snímků nafotil hodně, ale netušil, že ze všech dětí, jež zachytil, přežije jen jedno. Maurice Rossel uvěřil předvedenému divadlu a ještě jím byl oslněn. Vše ho překvapovalo, ale o ničem nezapochoval. Zaujalo ho, že obyvatelé nejsou podvyživení, že jejich oblečení je velmi dobré. O jídle napsal, že „*příděly jsou stejné jako v Protektorátu, jen zde nejsou vydávány vejce, sýr a máslo.*“⁸⁰

Rosselova zpráva obsahovala zkreslené, vymyšlené i nadsazené údaje. Rossel často vycházel z údajů, jež uvedl Eppstein ve svém projevu, které ale byly v rozporu se skutečností.⁸¹ Mezi omyly, jež se v dokumentu objevují, patří posunutá datum založení ghetta; je uveden až červenec 1942, přestože ghetto existovalo již od listopadu 1941. Dále se tu objevuje údaj o počtu porodů, jenž byl zdvojnásoben, a není u něj poznámka o povinné interrupci. V jeho sdělení je uveden i počet kalorií na osobu (2 400 kalorií), ve skutečnosti to bylo jen 1 200. Největším omylem je ale informace o tom, že Terezín je táborem, z něhož se dále nedeportuje. Pokud by se o to Rossel blíže zajímal, asi by ho překvapilo, kam se poděli všichni lidé, kteří do Terezína přišli před jeho návštěvou. Navíc je podivné, že ho nezarazila ani lež týkající se svobodného poštovního styku terezínských obyvatel s vnějším světem. Jako člen Mezinárodního Červeného kříže věděl, že to není pravda, že poštovní styk s Terezínem je nesmírně problematický. Rosselově neobjektivnímu vyjádření ale

⁷⁸ ADLER, H. G., c. d., s. 68.

⁷⁹ DVD *Kurt Geron - Gefangen im Paradies* (Clarke, M.; Sender, S., USA 2002).

⁸⁰ DVD *Město poznamenané tragédií*, c. d.

⁸¹ KRYL, M., c. d., s. 121.

někteří členové Mezinárodního Červeného kříže uvěřili a Terezín již pro ně nebyl místem, kde židům hrozí bezprostřední nebezpečí. V Ženevě se nakonec rozhodlo, že tyto informace o Terezíně nebudou mít vliv na jednání Mezinárodního Červeného kříže s nacisty. Rozhodli se vnímat Terezín jako „vzorný“ tábor určený pro předvádění, což Terezín také byl.

Každý delegát účastníci se návštěvy vytvořil vlastní zprávu, a tak je možné je porovnat. Hvass stejně jako Rossel uvádí nadsazený počet porodů v Terezíně, ale na rozdíl od Rossela se u něj objevuje zmínka o nuceném vystěhování dřívějších českých obyvatel, což svědčí o tom, že Hvass si k Terezínu zjistil více informací než Rossel. Ale i v jeho dokumentu se objevuje tvrzení, že Terezín je konečným táborem; podotkl k tomu, že aspoň z Dánů nikdo dál deportován nebyl.⁸²

Rossel si za svojí zprávou vždy stál a považoval ji za přijatelnou.⁸³ Konstatoval, že z Terezína cítil jeho neupřímnost a že je zaranžovaný, ale přesto mu připadal jako místo, které je určené pro prominenty. Uváděl, že při návštěvě měl pocit, že na každém kroku potkává významné lékaře a hodnostáře,⁸⁴ což je dost možné, vzhledem k tomu, že byli vybráni vězni, které komise směla spatřit. Prý ho překvapila pasivita a poslušnost vězňů, nikdo mu prý ani pohledem nedal najevo, že to, co vidí, je jen fraška. Rossel přiznává, že tenkrát si nemyslel, že to co vidí, je taková fraška, ale bylo mu jasné, že když dovolili Červenému kříži navštívit nějaký tábor, že se muselo jednat opravdu o výjimečný tábor.⁸⁵

Zprávy delegátů, kteří tvořili komisi, byly plné omylů. Pravdivěji život v Terezíně a dalších koncentračních táborech zachycovaly depeše uprchlých vězňů, například Alfreda Wetzlera, Waltra Rosenberga, Vítězslava Lederera a dalších.

Terezín nebyl Mezinárodnímu výboru Červeného kříže zpřístupněn jen jednou, druhá návštěva se uskutečnila v dubnu 1945. Pro ni se nacisté rozhodli v Terezíně více věnovat hřbitovu, „zakázali spalovat těla židovských vězňů v krematoriu s odůvodněním, že to nedovolují židovské rituální předpisy“.⁸⁶ Vytvořili imitaci židovského hřbitova s hebrejskými nápisy. Opět se drhly chodníky, uklízely ubikace a děti nacvičovaly operu Broučci. Před prohlídkou se vězňům rozdali cukr, sýr i čokoláda. Druhé inspekce se zúčastnil Paul Dunant a Otto Lehner. Nehorázně vyznívá zpráva Otto Lehnera. Je v ní řečeno, že Hitler má s Terezínem ušlechtilé

⁸² Tamtéž, s. 145.

⁸³ *Terezínské studie a dokumenty* 1996. Praha 1996, s. 366.

⁸⁴ Tamtéž, s. 366.

⁸⁵ Tamtéž, s. 368.

⁸⁶ Tamtéž, s. 32.

úmysly a že zde vytvořil židovský stát, který v sociálním ohledu předstihl většinu evropských měst.⁸⁷ Z této zprávy je vidět, že nacisté byli výbornými režiséry a povedlo se jim v Terezíně schovat vše, co by je mohlo zdiskreditovat. Jejich plán s Terezínem vyšel.

⁸⁷ Tamtéž, s. 32.

4. PROPAGANDISTICKÉ FILMY

Autority rozhodly využít tzv. zkrášleného Terezína k natočení celovečerního propagandistického filmu. Nejednalo se o první natáčení v Terezíně. Terezín se poprvé objevil na filmovém snímku ze září 1942, jenž zachycuje povolání židovské rodiny do transportu, její deportaci do Terezína a život zde. Druhé natáčení se uskutečnilo na počátku roku 1943 a zachycovalo příjezd holandského transportu. Jedná se o záběry, na nichž jsou zabráni členové SS pomáhající židovským ženám vystupovat z vlaku a hrající si s dětmi a na nichž vystupuje židovský starší Paul Eppstein přednášející uvítací řeč. Po ukončení tohoto krátkého natáčení se vše vrátilo do obvyklých kolejí a šokovaní Holanďané byli nahnáni do ghetta esesmany, jejichž chování se naprosto změnilo.

Film z roku 1942 je nejméně zdokumentovaný ze všech terezínských filmů. Z tohoto filmu se zachoval náčrt původního scénáře, několik fotografií a osmiminutový úsek, jenž se objevil ve Varšavě v archivu Wytwornia filmów dokumentalnych i fabularnych.⁸⁸ Natáčení dostal na starost SS-Obersturmführer Otto, což byl jeden z důvodů jeho příjezdu do Terezína. Vězňům zadal úkol připravit několik scénářů, z nichž by si mohl vybrat. Zachoval se jen jeden scénář, u nějž ale není známý autor. Jasně je, že tento scénář nemohl nacistům vyhovovat, protože kdyby byl zfilmován, ukázal by realistický obraz v ghettu, což bylo v naprostém rozporu s nacistickým plánem zachytit Terezín jako lázeňské město, v němž židé žijí v klidu a radovánkách, zatímco stateční Němci bojují za vlast. Autor netajil nic, rozdělování rodin, hlad, transporty, bídu, práci ani úmrtnost. Předpokládá se, že scénárista byl členem Aufbaukommanda, protože popisuje život v Terezíně od úplného založení města, což mohl znát jen tak, že se vytváření ghetta zúčastnil. Ve scénáři ale opomněl vysvětlit, proč se Terezín upravuje a proč do něj přijíždějí noví obyvatelé; hlavně nikde výslovně neříká, že se jedná o židy. Podle Karla Margryho chtěl autor dát najevo svůj protest proti antisemitismu, tím že nikde nepoužije pojem žid.⁸⁹ Podle mého názoru považoval za samozřejmé, že každý člověk pochopí, že to jsou židé.

Ze všech návrhů si Otto vybral scénář dvaadvacetileté Ireny Dodalové. Dodalová s manželem Karlem měla v Praze malou filmovou společnost. Její manžel

⁸⁸ *Terezínské studie a dokumenty* 1998. Praha 1998, s. 205.

⁸⁹ Tamtéž, s. 210.

byl navíc tvůrcem animovaného filmu. Během vpádu nacistů do Československa roku 1939 byl ve Spojených státech, kde také zůstal. Jeho ženu zatkli a obvinili, že je americkou agentkou a poslali ji do Terezína.⁹⁰

Dodalová měla osm dní na to, aby připravila koncept k filmu. K dispozici dostala jednoho asistenta režie a kameramana. Největší podíl na konečné podobě scénáře měl ale Peter Kien, grafik, jenž v Terezíně maloval obrazy na různá témata, například krásné krajiny ale i temné ubikace. Podílel se i na tvorbě plakátů k divadelním představením. Na vybraném scénáři měl velký podíl. Děj filmu, k němuž pomáhal vytvořit scénář Kien, popisuje H. G. Adler ve své knize takto: *„Film začínal v Praze. Bylo vidět město, pak židovská radnice. Poté kanceláře židovské obce s vedoucími úředníky. Pak „transportní oddělení“; sestavování transportu; „roznáší“ se transport. Židovská rodina je „povolána“, je vidět, jak klidně reaguje, balí. Pak nástup. Jízda do Terezína. Pohledy na město. Příjezd transportu, pak provoz ve „šlojsce“. Následují různé scény z ghetta, které ukazují průřez táborovým životem, přeplněné sály v E I s třípatrovými kavalci, ověšené hadry a cáry, obložené a přečpané množstvím ranců a náradí. Klubka lidí, kteří se protlačují chodbami, pouliční život s beznadějně zmateným shonem a nesmyslným zmatkem. Skupiny lidí v tlačnici, nemocní, starci, dělníci, děti, pak různé výrobní provozy, ruch v nemocnici a v laboratořích.“*⁹¹

Hotový scénář Seidl poslal do Berlína, kde ho schválili v podstatě jen s jednou úpravou. Židovská rodina dostala jméno Holländerovi a děj se točil kolem jejich osudů. Začalo natáčení. Scény z Prahy už Otto nechal připravit, takže Dodalová měla dotočit jen scény z Terezína. Jako prameny k natáčení mohou sloužit jen zprávy očitých svědků scén, které Dodalová filmovala. Mezi ně patří například vychovatelka Greta Wurmová, která si vzpomněla na natáčení vyučování dívek.⁹² *Film zachycoval život v ghettu takový, jaký byl, proto když ho spatřil Himmler, tak se rozzuřil, až přikázal, aby všechny kopie byly neprodleně zničeny.*⁹³ Proto se po válce film neobjevil.

Až v roce 1988 našel Karel Margry 14 fotografií, jež očividně pocházely z natáčení tohoto dokumentu.⁹⁴ Důležitým nálezem se stala filmová páska skládající se ze tří cívek přibližně po 2 minutách a 40 vteřinách v roce 1994. na filmových

⁹⁰ Tamtéž, s. 210.

⁹¹ ADLER, H. G., c. d., s. 181-182.

⁹² Terezínské studie a dokumenty 1998, c. d., s. 214.

⁹³ DVD Kurt Gerron - Gefangen im Paradies, c. d.

⁹⁴ Terezínské studie a dokumenty 1998, c. d., s. 217.

páskách jsou zachyceny scény z filmu i samotného natáčení.⁹⁵ Cívky obsahují scény z kavárny, kabaretního představení, loutkového divadla, zachycují filmaře, filmování stavebních prací, bohušovického nádraží. Tyto tři cívky musí pocházet ze soukromé kamery nějakého Němce přítomného natáčení a ukazují scény, které byly pro film plánovány. To, že se pravděpodobně jedná o Němce, je jasné proto, že v té době nesměli mít Češi kamery. Záběry v tomto filmu měly být určitě reálnější než ty z pozdějšího propagandistického filmu z roku 1944.⁹⁶

Roku 1944 se nacisté rozhodli znovu zachytit Terezín a využít jeho nové podoby k propagačním účelům. Hodlali zobrazením klidného a spokojeného života židovských obyvatel v terezínském Samosprávném židovském území⁹⁷ vyvolat nenávist vůči židům u Němců, kteří strádali a jejich příbuzní a přátelé bojovali a umírali ve válce. Zároveň film mohl posloužit i pro krytí genocidy před nepřátelským zahraničím, vždyť dokument ukazoval, jak šťastně a spokojeně si židé v Terezíně žijí a že je o ně dobře postaráno. Snímek měl popírat rychle se šířící pověsti o vyhlazovacích koncentračních táborech. Ukazoval, že tyto tábory jsou jen antinacistickou propagandou. Obvykle se tento dokument nazývá *Der Führer schenkt den Juden ein stadt*,⁹⁸ nicméně jeho skutečný název je *Theresienstadt. Ein Dokumentarfilm aus dem jüdischen Siedlungsgebiet*.⁹⁹

Nacisté natáčení propagačního dokumentu o vzorovém ghettu zadali pražské filmové společnosti Aktualitě, jež začala natáčet 16. srpna 1944.¹⁰⁰ Velitel ghetta Karl Rahm režisérem jmenoval Němce Kurta Gerrona.¹⁰¹ Nepřijmout rozhodnutí Rahma by pro něj nejspíš znamenalo převoz jeho a rodiny na Malou pevnost a zastřelení. To byl také jeden z důvodů, proč Gerron souhlasil, obzvláště když mu Rahm slíbil, že je nepošle do transportu. Gerron se ještě před rozhodnutím svěřil Radě starších, která mu poradila, aby udělal vše, co ho udrží naživu. Od poslední Gerronovy režie uplynulo 7 let a nyní měl znovu příležitost točit.¹⁰²

I když natáčení probíhalo podle příkazů SS, byla to pro něj příležitost znovu pracovat a stát se opět hvězdou, jakou byl před válkou.¹⁰³ Při natáčení ale bylo cítit

⁹⁵ Tamtéž, s. 218.

⁹⁶ Tamtéž, s. 219.

⁹⁷ Tak bylo ghetto přejmenováno v rámci zkrášlovací akce.

⁹⁸ Vůdce dal Židům město.

⁹⁹ Terezín: Dokumentární film o židovském přesídlení.

¹⁰⁰ CHLÁDKOVÁ, L., c. d., s. 51.

¹⁰¹ DVD *Kurt Gerron - Gefangen im Paradies., c. d.*

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ Kurt Gerron se proslavil v německém předválečném filmu jako herec a režisér. Ztvárnil role například ve filmech *Cesta utrpení do Ria*, *Její Veličenstvo Lásky*, *Dolly dělá kariéru*, *Modrý anděl*,

mezi židovským štábem a esesmany napětí. Na natáčení vzpomíná i Ivan Frič: „Nikdo mi Gerrona nepředstavil, neměli jsme žádný kontakt. Dával mi pokyny přes dva esesmany, kteří stáli nebo seděli neustále za námi. Jednou jsem měl připomínku a zeptal se SS: mohl by pan Gerron nebo někdo jiný mi říct... SSman na mě hned zařval: jak „Pan“ Gerron? Je to jen Žid!“¹⁰⁴ Ivan Frič byl nežidovským kameramanem z Aktuality, který se účastnil natáčení, ale jinak v ghettu nežil. Proto pro něj musel být přístup esesmanů k světově uznávanému režisérovi šokující.

Ti, co válku přežili, vzpomínají, že Karl Rahm byl často tak rozružený, že to vypadalo, že Gerrona udeří, vždy se ale ovládl. Nemohl si to dovolit, protože Gerrona potřeboval. Rahm si uvědomoval, že jen Gerron dokáže ghetto zobrazit jako místo plné štěstí a pohody, nezachytit tam žádnou bídu a hrůzu. A Gerron se snažil ho nezklamat.¹⁰⁵

Natáčení se museli účastnit všichni vybraní vězni. Pro výběr byl důležitý vzhled, například nikdo z filmovaných nesměl mít světlé vlasy. Židé ve filmu museli mít „typické“ židovské rysy. Výběr tmavovlasých dětí je patrný například ve scéně z představení Brundibára. Kurta Gerrona natáčení tohoto dokumentu pro nacisty psychicky vyčerpalo. Snažil se Rahmovi zavděčit a splnit úkol. To se mu povedlo, a přesto Rahm svůj slib nesplnil. Kurt Gerron byl s rodinou zařazen do transportu do Osvětimi, kde zemřel. Filmování skončilo 11. září 1944 a celkově trvalo dvanáct natáčecích dnů.¹⁰⁶ Ze zachovaných fragmentů a z výpovědí pamětníků se dá zhruba zrekonstruovat, co film zachycoval. Natáčelo se i mimo Terezín.

Část zachovaného dokumentu znázorňuje fotbalový zápas. Dne 31. srpna 1944 požádal Gerron správu ghetta, aby zajistila účast 3 000 diváků na fotbalovém utkání o Superpohár. V kasárnách se střetla Terezínská liga SK Sparty a Péče o mládež. Při natáčení kladli filmaři důraz na to, aby mezi diváky byli hlavně mladí lidé. Na zápase bylo přes 3 600 diváků.¹⁰⁷ Ještě jedno natáčení bylo věnované fotbalu, ale tento zápas probíhal mimo ghetto na regulérním fotbalovém hřišti v Bohušovické kotlině. Podívanou si lidé užívali, ale komandatura dala příkaz skončit ve chvíli, kdy filmaři dotočili, a tak jeden ze zápasů zachycený ve filmu

Deník ztracení, Jeho největší klam. Režiroval filmy Amor na provázku, Slečna u volantu, Drogy, Láska na zkoušku, Moje žena- dobrodružka.

¹⁰⁴ DVD *Kurt Gerron - Gefangen im Paradies.*, c. d.

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ CHLÁDKOVÁ, L., c. d., s. 51.

¹⁰⁷ STEINER, F. *Fotbal pod žlutou hvězdou: neznámá kapitola hry, která se hrála před smrtí.* Praha 2009, s. 51.

neměl svého vítěze. Podobný princip použila komandatura i při natáčení plaveckého závodu v Ohři, jen co se pořídilo několik záběrů, museli plavci z vody a okamžitě do ghetta.¹⁰⁸ Snímky z fotbalového utkání opravdu zachycují převážně mladé lidi. Všichni jsou dokonale oblečeni, není zde nikdo, kdo by vypadal jako strádající a trpící člověk. Jsou zde vidět tváře dětí, které si zápas užívají, smějící se ženy, muži soustředící se na hru. Hlavně se ale jedná o tváře lidí, jež převážně nacistické řádění nepřežili.

Pamětníci vzpomínají na scénu v plaveckém bazénu, která se točila mimo ghetto. Záběr zachycoval plavce na skokanském můstku, jenž skočil do bazénu ve chvíli, kdy Gerron zapískal na píšťalku. Gerron také režíroval spoustu scén z „běžného života“ terezínských obyvatel. Natočil scény z pracovišť kovářů, ševců, švadlen, scény zachycující volný čas a jejich domovy. Zůstaly zachovány záběry žen, které jsou v ubytovnách a povídají si. Některé u toho píšou dopisy, pletou, vykládají si karty. Dívky se prohlížejí v zrcadle. V dokumentu jsou znázorněny naprosto běžné situace z života, které se i přes jejich všednost Gerron rozhodl zvěčnit, jako například sprchování mužů a večerící rodinu. Nejspíš to udělal proto, že i když se jednalo o běžné úkony, tak v Terezíně tak běžné nebyly, když uvážíme, že sprchovat se lidé měli nárok až po několika měsících a společně večerící rodiny byly výjimkou, protože každý člen rodiny žil často v jiné ubikaci. Kromě všedních situací se v dokumentu objevují návštěvy kaváren, přednášek a koncertů. Lidé, kteří jsou natáčení, vypadají spokojeně a upraveně.

To, že je vše dokonale zrežirováno, je patrné i v tom, že nic není ponecháno náhodě a vše je upravené. Například v ubikacích jsou vidět povlečení na postelích a všude je dokonale uklizeno. Další část zachovaného fragmentu obsahuje pohled na zahradničení u valů. Jsou zde vyobrazeni pracující lidé, kteří si užívají vlastních zahrad. Není poznat, že zahrady vznikly teprve před pár měsíci.

Důležitou součástí natáčení bylo zobrazení života dětí. Ve filmu jsou zachyceny při hrách, jídle, rozdáváním vychovatelkou, v parku i v ubikacích. Můžeme vidět dívky hrající si s panenkami a dětské divadelní představení Brundibár, které se stalo světoznámým. Všichni, kteří přežili a spatřili dětské představení Brundibára, na něj nikdy nezapomenou. Finále této hry se stalo jakousi terezínskou hymnou.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 52.

Po natáčení nacistům došlo, že zachycená skutečnost je opravdu nerealistická, proto nikdy nedošlo k představení celého tohoto filmu veřejnosti. Gerronovi se úkol podařil, zachytil ghetto jako dokonalý ráj, až to působilo naprosto nepřírozně. Jen některé záběry promítal německý filmový týdeník na podzim 1944 v říšských kinech. Mělo se jednat o záběry z kulturního a společenského života v Terezíně. Týdeník obsahoval scény z kavárny, jež vystřídal střelba, výbuchy granátů a pohled na špinavé německé vojáky. Komentář byl v Goebbelsově stylu: *„Zatímco Židé v Terezíně sedí při kávě nebo tančí, naši vojáci na frontě nesou všechny útrapy války, bídu a strádání při ochraně vlasti.“*¹⁰⁹ Snažil se, aby Němci nezapomněli, že nenávist mají cítit především k židům, kteří „vykořisťují“ Německo.

Film byl zničen a zůstaly z něj jen fragmenty. Bohužel v současné době je téměř nemožné se k jeho fragmentům dostat.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 53.

5. ZKRÁŠLOVACÍ AKCE V OČÍCH PAMĚTNÍKŮ

Zkrášlovací akce probíhala během podstatné části existence ghetta v Terezíně. Během ní se vystřídali dva velitelé ghetta. Antona Burgera nahradil v roce 1944 Karl Rahm. Z počátku neměla většina židů nejmenší tušení, proč komandatura začala zavádět takové změny. Některé z nich se pro vězně staly zdrojem vtípu, ale i za nimi se skrývalo napětí, co přinese budoucnost. Objevovaly se názory, že změny jsou reakcí na situaci na frontách. Zaváděné změny se odrážely v každodenním životě vězňů, a proto se objevují ve vzpomínkách těch, kteří přežili.

Mezi změny, které ovlivnily vnímání Terezína zahraničím a zároveň nepřinesly nic obyvatelům ghetta, patří nové označení ulic, tábora, ale i příkazů, jež komandatura vydávala. Na změny názvů vzpomíná Otto Pollak ve svém deníku, do něhož si nové názvy zaznamenal: „*Ulice L1 se stala Jezerní třídou, L1A Krátkou třídou, L2 Nádražní třídou, L3 Dlouhou třídou, L4 Hlavní třídou, L5 Parkovou třídou, L6 Hradební třídou, výpadeková silnice na Bohušovice Jižní třídou a silnice na Kopisty Západní ulicí.*“¹¹⁰ Z toho vyplývá, že všechny podélné ulice byly povýšeny na třídy, příčné zůstaly nadále ulicemi. Další ulice dostaly jméno „*Pekařská, Myslivecká, Lázeňská, Nová, Věžní, Radniční, Horská, Poštovní a Ulice u Ohře.*“¹¹¹ Tato jména měla posílit představu terezínského města, jež je stejné jako ostatní města v Evropě. Označení se podle toho vybírala. Tomu, kdo názvy volil, vůbec nevadilo, že v Terezíně nikdy nebylo jezero a ani rybník, takže název Jezerní ulice je čistě vyfabulovaný. Nově se nenazývaly ale jen terezínské ulice. Jiné označení získalo i terezínské ghetto, které se přejmenovalo na „*židovské sídlištní území*“.¹¹² Deportční vlaky z Terezína se proměnily v „*transporty vytvořené za účelem pracovního nasazení*“. Pamětníci vzpomínají, jak se ze dne na den denním rozkazům muselo říkat „*Sdělení židovské samosprávy*“, komandatuře „*Služebna SS*“ a táborový velitel se stal „*vedoucím služebny SS*“. Židovský starší se transformoval na „*starostu*“ a soud v ghettu na „*obecní soud*“ a ghettowache „*obecní stráž*“.¹¹³ „*Sdělení židovské*

¹¹⁰ BRENNER-WONSCHICK, H., *Děvčata z pokoje 28: přátelství, naděje a přežití v Terezíně*. Brno 2007, s. 108.

¹¹¹ LAGUS, K.; POLÁK, J., *Město za mřížemi*. Praha 1964, s. 152-153.

¹¹² BRENNER-WONSCHICK, H., c. d., s. 184.

¹¹³ Tamtéž, s. 183.

samosprávy“ musela být navíc doplněna ilustracemi, aby se zmírnil jejich vězeňský ráz.

Další novinkou v Terezíně v rámci zkrášlovací akce byl peněžní systém. Na jeho zavedení vzpomíná ve svém deníku i Egon Redlich. Dne 7. listopadu 1942 si do deníku poznamenal, že se plánuje zavedení peněz. Sám to považoval za zajímavý národohospodářský experiment.¹¹⁴ O své první výplatě se zmiňuje i Eva Roubíčková ve svém deníku. Dostala ji 14. května 1943: „*Dostáváme nyní peníze, ghettogeld. Já dostávám šedesát korun, maminka sedmdesát. Jsem velmi zvědavá, co si za ně koupíme. Potřebuji nutně nové boty, obyčejné dřeváky.*“¹¹⁵ Dá se říct, že ale o jejich hodnotě od počátku pochybovala, protože zápis dál pokračuje tím, že boty bude stejně kupovat za propašované cigarety. V zápise ze 7. července 1943 se pro změnu zmiňovala o nových kontech ve spořitelně, které jim vytvořila komandatura: „*Je pro mě záhadou, jak to vše bude uplatňováno.*“¹¹⁶ Autoři knihy *Město za mřížemi*¹¹⁷ uvádí, že v dubnu bylo do terezínské Banky židovské samosprávy dovezeno 53 milionů korun v bankovkách ghetta. Sami považují toto peněžní hospodářství za jeden z největších podvodů. Vězňům vyplácela komandatura část mezd v terezínských korunách a druhou část připisovala na účet. V Terezíně ale nebylo v podstatě za co peníze vydávat, a tak nebyl zajištěn oběh peněz. Aby komandatura zajistila aspoň částečný oběh, nezbylo jí nic jiného než zavádět nejrůznější poplatky. Židé tedy penězi nakonec platili za došlé balíky, návštěvu kavárny, kulturních akcí atd.¹¹⁸ Existence terezínských peněz využili esesmani k vlastnímu obohacování, protože veškeré peníze, které byly židům posílány z ciziny, převáděli do terezínské měny. Židé nakonec dostali bezcenné bankovky a esesmanům zůstaly pravé peníze.

Dalším často vzpomínaným bodem zkrášlovací akce je existence kavárny, jež byla zřízena hned vedle komandatury a denní provoz probíhal od 10 hodin do 19:30 hodin. Kapacita byla omezená stejně jako doba, po kterou zde člověk směl zůstat. Kavárna byla určená jen pro dospělé, a tak zdejší provoz zůstal dětem v podstatě utajen, pronikala k nim jen hudba.

¹¹⁴ REDLICH, E.; KRYL, M., *Zítřejí jedeme, synu, pojedeme transportem: Deník Egona Redlicha z Terezína 1. 1. 1942 - 22. 10. 1944*. Brno 1995, s. 157.

¹¹⁵ ROUBÍČKOVÁ, E., *Terezínský deník 1941-45 : svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Praha 2009, s. 85.

¹¹⁶ Tamtéž, c. d., s. 89.

¹¹⁷ Karel Lagus a Josef Polák

¹¹⁸ LAGUS, K.; POLÁK, J., c. d., s. 120.

Obchody v ghettu vznikaly již od roku 1942, byly většinou vytvořeny pro nějakou chystanou návštěvu německého úředníka. Sám Egon Redlich, ale nikdy nevěřil, že by obchody mohly zůstat otevřeny,¹¹⁹ nepochyboval, že jsou jen součástí divadla, které komandatura předváděla před každou návštěvou. Pochybnosti o zachování obchodů v něm zůstaly, i když nacisté vydali nákupní dobropisy. Nechtělo se mu v něco takového doufat, již mnohokrát prožil zklamání ze slibů komandatury. Ve zvelebování města viděl krutý výsměch. Uvědomoval si, že většina věcí vznikla jen proto, aby návštěva mohla spatřit lepší stránky Terezína, které ale museli nacisté teprve vytvořit. Popisoval odstranění plotů kolem města, vznik Židovského orchestru, vzpomínal i na odjezd transportů, které byly nutné jen proto, aby na „Stadtverschönerung“ bylo dost místa.¹²⁰

Eva Roubíčková vzpomínala na přípravy před návštěvou, na snímání třetích poschodí z postelí a na přestěhování do lepší místnosti, kde dokonce měla poličku a skříň na šaty,¹²¹ což pro ni bylo jako splnění snu. Květnové zápisky v deníku o Terezíně jsou plné okouzlení úpravou terezínské zeleně, pavilon u kojeneckého ústavu se podle ní dá stěží popsat. To, co bylo vybudováno, jí připadalo hezké, ale uvědomovala si, že to nacisté nenachystali pro ně, ale pro komisi. V deníku se zmiňovala, že v době návštěvy komise byla strava mnohem lepší než obvykle. Vše bylo dokonale připraveno. Dokonce i cesta k márnici a její okolí muselo být vyzdobeno a vedle krematoria vznikl urnový háj. Karel Lagus a Josef Polák uvedli, že nic z toho nesmělo působit dojmem novoty, a tak i úplně nové náhrobky musely vypadat omšele.¹²²

Podle záznamů víme, že upravený Terezín připomínal židům lázeňské město plné parků, cestiček, pavilonů. Komandatura se snažila, aby Terezín působil jako místo klidu a pohody. Na uklízení Terezína před návštěvou se podílela i klavíristka Alice Herz-Somerová, již přidělili do kolony pouličních zametačů: *„Umývali jsme ulice, vycídili jsme kavárnu, pak tu byl jeden obchod, který jsme museli uklidit, a také výlohy se musely očistit. Rovněž banka a nemocnice. Všechno mělo být vysmýčené. Musíte si představit, že tohle malé město mělo normálně 5 000 obyvatel, a teď bylo skutečně plné, kam jste přišli, tam se to černalo lidmi. Sotva se dalo*

¹¹⁹ REDLICH, E.; KRYL, M., c. d., s. 145.

¹²⁰ Tamtéž, s. 222.

¹²¹ ROUBÍČKOVÁ, E., c. d., s. 116.

¹²² LAGUS, K.; POLÁK, J., c. d., s. 171.

*projít, bylo to přece jen malé městečko. To se skutečně nedalo udržovat v dokonalé čistotě.*¹²³

Co se týká „vytvoření“ školy, tak si Helga Weissová poznamenala: *„Vypadá to opravdu krásně, jako opravdová škola, jen chybí žáci a učitelé. Tento nedostatek se však dá nahradit docela prostě malým lístkem Prázdniny.*“¹²⁴ Eva Hermanová, která žila v dětském domově L 414 uvedla, jak se v noci najednou musely vystěhovat, a když se vrátily, byly překvapené. Byl zde nový nábytek, přihrádky, každá v jiné barvě, záclonky se zvířátky, poschodové postele z nového dřeva, bílé přehozy a deky. V policích měly jídlo a dokonce čokoládu a plechovky Ovomaltiny.¹²⁵ Celá tato proměna domova proběhla těsně před návštěvou MVČK. Dětem připadaly změny zvláštní, nemohly uvěřit, že nacistům záleží tolik na té komisi, viděly v tom i možnost blížícího se konce války.

Handa Polláková vzpomínala, jak netrpělivě čekaly na komisi, pozorovaly ji z okna¹²⁶ a byly zklamané, že se nikdo z komise nepokusil vybočit z připravené trasy a ani jinak se vzepřít nacistické režii. Dívkám z domova docházelo, že tato komise jim nepomůže. Delegaci MVČK spatřila Eva Roubíčková, jež v připraveném programu jela s dalšími mladými lidmi na žebříňáku. Museli se všichni smát a být pěkně oblečení a v rukou mít motyky a hrábě, aby bylo vidět, že jedou s radostí do práce.¹²⁷ Eva Roubíčková si do deníku zapsala, že podle ní byli delegáti skeptičtí a nevěřili tomu, co viděli. Byla za to vděčná, protože věděla, jak moc zinscenované vše bylo. Eva Erbenová naopak zastávala názor, že se delegáti nechali zmást a všemu uvěřili.¹²⁸ Dnes víme, která z žen byla blíž pravdě.

Egon Redlich tušil, že komise bude s předvedeným divadlem spokojená. V zápiscích z doby těsně před návštěvou nešetřil ironií a sarkasmem: *„Naši nepřátelé jsou soucitní, velmi soucitní. Posílají nemocné osoby s nevléčitelnými chorobami, sirotky a starce v nákladních vagoncích na východ, ale obraz, na němž je namalován tygr s mládětem v tlamě, přikázali opravit, aby se malé děti nebály.*“¹²⁹ Je poznat, že se z toho cítil zoufalý a že věděl, že nacisté nenechají vůbec nic náhodě a zajistí, aby komise neměla nejmenší šanci skutečný život v Terezíně poznat. Jedinou

¹²³ BRENNER-WONSCHICK, H., c. d., s. 198.

¹²⁴ Tamtéž, s. 203.

¹²⁵ Tamtéž, s. 204.

¹²⁶ Tamtéž, s. 208.

¹²⁷ ROUBÍČKOVÁ, E., c. d., s. 147.

¹²⁸ ERBENOVÁ, E., *Vyprávěj, mámo, jak to bylo*. Praha 1994, s. 28.

¹²⁹ REDLICH, E.; KRYL, M., c. d., s. 223.

jeho nadějí bylo, že nacisté vytvoří tak dokonalou idylu, které komise nebude moct uvěřit, protože není možné, aby se takhle žilo kdekoliv na světě. Ironická mu připadala i existence školy, když stále platil zákaz vyučování. Podle Poláka a Laguse „považovali vězni návštěvu spíše za komedii, která oživila jejich jednotvárný život v ghettu. Předpokládali, že každý rozumný člověk ihned uvidí, že je to nahraná komedie.“¹³⁰

Kromě zkrášlování Terezína a návštěvy komise se v pamětech objevují vzpomínky na natáčení. Egon Redlich si například zapsal, že chtěli filmovat jeho malého syna, aby ukázali šťastný rodinný život. Redlich přiznal, že by ten záběr byl hezkou vzpomínkou, ale hlavně by to byla ostuda. Nesouhlasil s natáčením, nevěděl, proč by se měli zachycovat lidi, jež mají být zavražděni.¹³¹ Marta Fröhlichová vzpomíná, že ji se sestrou a dalšími děvčaty vyvezli na koupaliště na břehu Ohře. „Musely jsme si obléct plavky, pak zazpívat písničku a v dobré náladě naskákat do vody a pořád se potápět a dělat, jako bychom byly velmi šťastné. Byly tam houpačky, na kterých jsme se musely houpat. Pak nám dali kousek chleba namazaný margarínem, ale ne na sněžení, jenom abychom ho držely, aby to mohli nafilmovat. A moji bratři museli jet na voze taženém koňmi. Ten vůz byl naložený ovocem a zeleninou - jablky, hruškami, bramborami a mrkví. Ale během celé jízdy si ani jednou nesměli kousnout do jablka.“¹³²

¹³⁰ LAGUS, K.; POLÁK, J., c. d., s. 181.

¹³¹ REDLICH, E.; KRYL, M., c. d., s. 229.

¹³² BRENNER-WONSCHICK, H., c. d., s. 218.

6. REFLEXE ZKRÁŠLOVACÍ AKCE V ROZHOVORECH S PAMĚTNÍKY

Tato kapitola se věnuje rozhovorům pamětníků, uložených v digitálním archivu USC Shoah Foundation, jež v ČR zpřístupňuje centrum vizuální historie Malach. Výpovědi jsem zachytila v podobě, v jaké byly při rozhovoru proneseny včetně jazykových nepřesností. Většina pamětníků z vyslechnutých rozhovorů se věnuje zkrášlovací akci jen okrajově. Vzpomínky vycházejí z vlastních zážitků i z doslechu. Často se ve spojení se zkrášlovací akcí používá výrazů Potěmkinovy vesnice a taškařiny. Pamětníci si uvědomují, že se stali svědky nacistické hry s fakty a manipulace s komisí MVČK. Ruty Blažková k tomu dodává: „*Jinak si pamatuji velice dobře na akce (Stadtverschönerung). To byly takové Potěmkinovy vesnice, kdy Terezín navštívili členové MVČK, kterým se ukazovalo, jak se Němci velice dobře starají o židovské zajatce, jak pěkně si žijí.*“¹³³

Zajímavé je, že většina pamětníků vzpomíná na stále stejná témata, výjimky jsou v málokterém rozhovoru. Častou zmínkou je nacistický podvod, ve kterém komandatura využila malých dětí. Jedná se o incident se sardinkami a čokoládou, kdy se děti učily říkat: „*Schon wieder Sardinien und Schokolade,*“¹³⁴ čímž měly vzbudit dojem, že jsou těmito potravinami přejedené, přestože se s nimi v ghettu jistě nikdy předtím nesetkaly. Nacistické vedení tím chtělo přesvědčit komisi, že děti zde rozhodně nestrádají. Tato akce, jež se stala předmětem terezínských vtipů, se objevuje ve vzpomínkách pamětníků, k nimž se dostala z druhé ruky, ale i opatrovnice Marty Pekové, a dětí Lily Trojanové, Heleny Glancové a tehdy desetiletého Egona T. Lanského, jenž při rozhovoru vypověděl, že se přímo zúčastnil nacvičování této akce s čokoládou, ale nebyl vybrán, aby se s ní „předvedl“ před komisí.¹³⁵

Děti byly pro zapůsobení na návštěvu MVČK zneužity několikrát. Nacisté se rozhodli dokázat delegátům, že v Terezíně se jim žije stejně, jako by se jim žilo

¹³³ Centrum Malach, 13293: kód: 12656-16, Ruty Blažková (Tatjana Peplijtova, 21. 3. 1996, Brno, 2. video).

¹³⁴ Centrum Malach, 30626: kód 30741-16, Egon T. Lanský (1934), (Pavel Kraus, 22. 4. 1997, Praha, 2. video).

¹³⁵ Centrum Malach, 30626: kód 30741-16, Egon T. Lanský (1934), (Pavel Kraus, 22. 4. 1997, Praha, 2. video).

kdekoli jinde, a možná i dokonce lépe. To znamenalo vybudovat jesle, školu, dětské hřiště a upravit dětské heimy.¹³⁶

„Tam, kde dříve děti hladověly a trpěly nemoci, byly vybudovány nádherné jesle, vyzdobené holandskýma umělci vězněma.“¹³⁷

Jana Urbanová, již bylo v době návštěvy MVČK sedm let, považuje za nejkrásnější zážitek z Terezína její přestěhování do menšího ale hezčího heimu. V rozhovoru vzpomíná, jak byl krásně vymalovaný, na stěnách byla zachycena Noemova archa se zachráněnými zvířátky.¹³⁸ Podobné pocity měly jistě i ostatní děti. V Terezíně byly zvyklé, že se musí radovat z maličností, které zrovna přišly a nemyslet příliš na budoucnost.

Další situací, na niž svědkové vzpomínají v souvislosti s dětmi, bylo jejich svačení před komisí. *„Dostaly namazaný chleba, pak ale měly průjem, protože na to nebyly zvyklý.“¹³⁹* Podle vzpomínek většiny dětí a opatrovnic se muselo se svačinou počkat, až se komise přiblíží, aby viděla, že děti jsou opravdu dobře živené.

Živou vzpomínkou pro děti z ghetta, jež přežily, bylo vybudování dětského hřiště, na kterém si směly hrát jen jeden den. Tento dětský ráj navštívila během stanovené doby spousta dětí, ale jen několik z nich se dočkalo války. Tváře hrajících si dětí zachytil delegát Mezinárodního Červeného kříže Maurice Rossel na fotografiích, jež přiložil ke své zprávě. Netušil ale, že ty, jež na snímcích zachytil, *„šly do tří měsíců všechny do plynu“¹⁴⁰*. Na osud těchto dětí vzpomíná i Pavel Pick, který byl za druhé světové války ještě chlapcem, ale měl štěstí, protože nechodil do školky, a tak neodešel s dětmi, jež spatřila komise MVČK, do Osvětimi.¹⁴¹ Na návštěvu dětského hřiště vzpomíná i terezínské dítě Helena Glancová: *„Udělal nám klouzačky a my se musely celý den klouzat, až mi z toho bylo špatně.“¹⁴²* Nacisté nepřipustili, aby komise přišla na hřiště ve chvíli, kdy si děti nehrály, nebo se netvářily šťastně. Tehdy desetiletá Lily Trojanová vzpomíná, že kvůli návštěvě a

¹³⁶ Budovy, v nichž byly ubytovány děti.

¹³⁷ Centrum Malach, 21735: kód 20767-16, James Bor (Anna Lorencová, 10. 10. 1996, Praha).

¹³⁸ Centrum Malach, 21739: kód 21101-16, Jana Urbanová (1937), (Jelínek, 10. 10. 1996, Krupka, 2. video).

¹³⁹ Centrum Malach, 15711: kód 14193-16 Erna Chaloupková (1927), (Jana Draská, 3. 5. 1996, Most, 1. video).

¹⁴⁰ Centrum Malach, 22909: kód 20074-16, Hana Burešová (Erika Molinová, 17. 9. 1996, Praha, 2. video).

¹⁴¹ Centrum Malach, 23116: kód 21746-16, Pavel Pick (malé dítě), (Erika Molinová, 24. 10. 1996, Praha, 2. video).

¹⁴² Centrum Malach, 18208: kód 17473-16, Helena Glancová (dítě), (Erika Molinová, 16. 7. 1996, Praha, 2. video).

filmování musely chodit na horské slunce, aby měly lepší barvu a budily dojem, že jim nic nechybí.¹⁴³

Nezapomenutelným zážitkem pro pamětníky bylo vytvoření terezínské měny a s tím související banky, kavárny a obchodů. Markéta Herzová pracovala v terezínské kavárně a uvedla, že návštěva kavárny byla pro většinu lidí něco velkého, vždyť tam dostali ke kafi kostku cukru.¹⁴⁴ Většina potravin byla v Terezíně v nedostatečném množství, to platilo i o cukru, proto byla i ta jedna kostka cukru pro židy velkou odměnou. Je tedy pochopitelné, že se těšili, až budou moci znovu zajít do kavárny. Doba, kterou zde strávili, pro ně byla odpočinkem, kdy mohli aspoň na chvíli zapomenout, kde jsou a že jim a jejich rodině hrozí neustále nebezpečí smrti. Často vzpomínali na sortiment zdejších obchodů a jejich proměnu před návštěvou delegace. „Byl tam obchod, kde se prodávala hořčice a marmeláda a takový ty věci, který si člověk mohl koupit za ten ghettogeld, ale před návštěvou MVČK tyhle obchody měly vystaveny plechovky s limonádama, pivem, máslem, ale nikdo si ho nikdy nemohl koupit.“¹⁴⁵ Dodnes vzbuzuje vztek představa obchodů naplněných věcmi, které nacisté ukradli z kufrů a jež zde drze prodávali. „Všechno, co jste si přivezla, oni zabavili, takže krámy byly krásně vybaveny“¹⁴⁶ Vytvoření obchodů mohlo ve zdejších obyvatelích probudit naději, že se něco změní, ale bylo zde přístupné jen obyčejné zboží jako hořčice, tedy věci, které příliš jejich život nezměnily. Během návštěvy navíc naplnily výlohy v Terezíně nedostatkové produkty jako rýže a salám a další zboží, které mohli vězni jen obdivovat, ale nesměli si ho koupit. To byla další situace, jež přispěla k jejich poznání, že celý Terezín se proměnil v divadelní hru, jejímiž diváky jsou delegáti MVČK, herci věznění židé a režisérem je Karl Rahm.

Každá úspěšná divadelní hra se časem zfilmuje. I terezínská „parodie na běžný život“ se toho dočkala. Vše bylo dokonale naplánované. Jak uvedla Hana Dobešová: „Při filmování vybráni lidé, kteří jakž takž vypadali, aby se světu ukázalo,

¹⁴³ Centrum Malach, 23679: kód 22438-16, Lily Trojanová (1934), (Ledererová, 7. 11. 1996, Praha, 1. video).

¹⁴⁴ Centrum Malach, 31871: kód 31080-16, Markéta Herzová (1915), (Pavel Kraus, 5. 5. 1997, Plzeň, 3. video).

¹⁴⁵ Centrum Malach, 15769: kód 15063-16, Hana Camrdová (1919), (Hana Hanková, 19. 5. 1996, Benešov, 2. video).

¹⁴⁶ Centrum Malach, 18196: kód 17477-17, Jiří Forman (1914), (Karin Binderová, 16. 7. 1996, Košice, 2. video).

že tu nikdo netrpí.“¹⁴⁷ Natáčen navíc mohl být jen člověk, který přesně odpovídal židovskému typu. Byla jí i tehdy patnáctiletá Eva Herrmanová, již označili jako vhodnou k zachycení ve filmu; Eva se ale rozhodla se natáčení nezúčastnit a radši od výběru „herců“ utekla.¹⁴⁸ V digitálním archivu se najde i výpověď terezínské herečky Hany Lojinové, jež se filmování zúčastnila. Jejím úkolem bylo „poskakovat po jevišti a dělat cokoliv, aby ji mohli filmovat.“¹⁴⁹ Na natáčení vzpomíná i tehdy desetiletá Lily Trojanová, kterou s dalšími dětmi natáčeli na hřišti. „Budily jsme dojem, že jsme tam šťastný.“¹⁵⁰ Dá se říct, že pro film byli shromažďováni lidé „židovského vzhledu“ a ti, kteří v něčem vynikali. „Protože v Terezíně byli v té době závodníci plavci židovského původu, tak se museli účastnit filmování.“¹⁵¹

Zkrášlovací akce neznamena jen proměnu města, ale i jeho populační skladby. Protože Terezín byl často prezentován jako lázně, v nichž člověka obklopuje klid a pohoda, nebylo možné, aby zde zůstalo několik desítek tisíc obyvatel. Takový počet lidí v malém městě by příjemné prostředí narušoval. Židovská Rada starších proto musela sestavit transporty z Terezína. Alžběta Vodslonová uvádí, že její rodiče neodjeli jen proto, že při návštěvě komandatura potřebovala, aby v ghettu byli nějakí staří lidé.¹⁵² Nacisté totiž Terezín popisovali i jako místo určené pro staré lidi. Této představě museli město přizpůsobit, což mimo jiné znamenalo, že věkový průměr obyvatel zde musel stoupnout. Z Terezína proto odjížděly transporty převážně mladých lidí a zůstávali zde staří lidé, jejichž synové a dcery odjeli pryč. Ztrátu rodin nenesli tito lidé dobře a jejich psychický stav zhoršil ještě pocit osamocení. Kvůli zoufalství, jež z nich vyzařovalo, nebyla spousta z nich vhodná k „předvedení před komisí“.

Do transportů nastupovali lidé, jež nebyli pro Terezín potřební, a ti, kteří se nacistům znelíbili. Opatrovnice z dětského heimu Marta Peková vzpomínala na velmi oblíbenou vedoucí heimu, jež ale nebyla vhodná pro svou práci během návštěvy MVČK. Komandatuře se nelíbil její vzhled, proto byla zařazena do

¹⁴⁷ Centrum Malach, 24471: kód 23306-16, Hana Dobešová (1920), (Miriam Ledererová, 28. 10. 1996, Jablonec, 2. video).

¹⁴⁸ Centrum Malach, 20132- kód 18949-16, Eva Herrmannová (1929), (Tommy Karas, 15. 9. 1996, Praha, 2. video).

¹⁴⁹ Centrum Malach, 17238- kód 16578-16, Hana Lojinová (1923), (Jan Jelínek, 14. 6. 1996, Praha, 3. a 4. video).

¹⁵⁰ Centrum Malach, 23679: kód 22438-16, Lily Trojanová (1934), (Ledererová, 7. 11. 1996, Praha, 1. video).

¹⁵¹ Centrum Malach, 17241: kód 16014-16, Ota Ullmann (1917), (J. Jelínek, 19. 6. 1996, Praha, 3. video).

¹⁵² Centrum Malach, 28093: kód 27449, Alžběta Vodslonová (1916), (E. Benešová, 10. 2. 1997, Praha).

transportu a na její místo nastoupila hezčí Dánka.¹⁵³ Jejím transportem vyřešila dva problémy naráz. Do čela heimu dostala reprezentativnější typ ženy a navíc delegát z Dánska mohl být spokojen, protože mohl vidět, že se zde s jeho spoluobčany zachází s úctou a získávají zde vyšší posty.

Na příjezd návštěvy vzpomíná James Bor: „*Když delegace přijela, vítal je předseda samosprávy Eppstein v cylindru a žaketu.*“¹⁵⁴ Delegace navíc mohla spatřit obraz třiaadvacetileté krásné židovky Markéty Pacovské vystavený v Magdeburských kasárnách, v sídle židovské Rady starších, jež namaloval na příkaz komandatury Leo Haas. Obraz byl od počátku určen k tomu, aby byl předveden delegátům.¹⁵⁵ Divadlo sehrané před komisí se objevuje i ve vzpomínkách Věry Krulisové. Součástí prohlídky byla návštěva bytů zdejších obyvatel. Na komisi ve speciálně připravených bytech čekal vždy atraktivně vypadající muž a žena, kteří nebyli manželé, ale před komisí tak měli vystupovat. Komandatura jim navíc „přidělila“ jedno nebo dvě děti. Tvořili obraz dokonale šťastné rodiny. Komise navštívila i urologii, kde tehdy třicetiletá Krulisová pracovala jako zdravotní sestra. V den návštěvy musely sestřičky postele povléknout do nového a vše muselo být jako podle pravítka. Lidé se pak téměř nesměli hnout a museli čekat na návštěvu, která dovnitř jen nakoukla. O tom, že nacisté mysleli na všechno, svědčí i to, že zařídili, aby lidé dostali jídlo předem, aby komise nezahlédla fronty starých, ubohých lidí na vydávání obědů. Naplánovali, koho komise potká a koho ne. „*Ven směli jen lidé mladí a pěkně vypadající.*“¹⁵⁶

Tehdy dvaadvacetiletá Erika Brammerová řekla, že se sice museli po celou dobu návštěvy delegátů po Terezíně procházet, ale že to nebrali nějak zle, protože na druhou stranu viděli různá vylepšení Terezína a věřili, že jim to za to stojí; nevěděli, ale že se vše vrátí do starých kolejí.¹⁵⁷

Na celou zkrášlovací akci a komedii sehranou před komisí měli obyvatelé Terezína nejrůznější názory. Někteří židé oceňovali určité výhody, které jim návštěva třeba aspoň na chvíli přinesla; například dočasné zlepšení stravy a oblečení¹⁵⁸ nebo i

¹⁵³ Centrum Malach, 10696: kód 08586-16, Marta Peková (Jan Jelínek, 23. 1. 1996, Praha, 3. video).

¹⁵⁴ Centrum Malach, 21735: kód 20767-16, James Bor (Anna Lorencová, 10. 10. 1996, Praha).

¹⁵⁵ Centrum Malach, 44222-kód 44334-16, Markéta Pacovská (1921), (Ledererová, 5. 3. 1998, Praha, 3. video).

¹⁵⁶ Centrum Malach, 10730: kód 09497-16, Helena Nolová (1933), (31. 1. 1996, Praha, 2. video).

¹⁵⁷ Centrum Malach, 22612: kód 21487-16, Erika Brammerová (1922), (Zuzana Prudilová, 10. 2. 1996, Uherský Brod, 2. video).

¹⁵⁸ Centrum Malach, 11739-kód 09835-16-Jaroslav Kraus (1922), (Marek Bouda, 16. 2. 1996, Praha, 3. video).

možnost setkávání se u hudebního altánu a poslouchání hudby, jak aspoň uvedl tehdy osmnáctiletý Jiří Melan.¹⁵⁹ Většina z nich ale nemohla pochopit, že delegáti mohli uvěřit tomu, co viděli. „*Nemohli být tak hloupí, aby nevěděli, že je to divadlo.*“¹⁶⁰ Uznávali, že komandatura udělala vše, aby zakryla pravou situaci v Terezíně. „*To byl terezínský cirkus. Ale povedl se Němcům.*“¹⁶¹ Tuto poznámku pronesl Jiří Forman, jenž přiznal, že nacisté neponechali naprosto nic náhodě, připravili se na každou situaci a naplánovali každou minutu, kterou delegáti v Terezíně strávili. Podobně vystihuje situaci i komentář Anny Lorencové: „*ČK to sežral i s navijákem.*“¹⁶² Oba komentáře jasně ukazují, že nacistům jejich plán s ghettem vyšel, předvedli město tak, jak chtěli a navíc zajistili, aby se ke komisi nedostal nikdo, kdo by ji informoval o skutečnosti. „*To bylo všechno zinscenovaný tak, že normální plebs se k ní nedostal.*“¹⁶³ Přestože se pravděpodobně ke komisi nikdo nedostal, tak se ghettem po jejím odchodu šířila zpráva, že přeci jen jí někdo řekl, jak se věci mají, jak uvádí například Egon T. Lanský.¹⁶⁴ Tato zpráva šířila naději, že se život v táboře změní, protože Červený kříž se za ně jistě postaví. „*Vkládali jsme do ní naděje. Snad nám někdo pomůže.*“¹⁶⁵ Tyto sny se ale nesplnily a přinesly židům jen zklamání. Přeživší vyčítali Červenému kříži, že uvěřil tomu, co viděl a hlavně, že se nepokusil narušit nacistickou režii návštěvy. „*Přijela tam komise slepá a hluchá, které vůbec nevadilo, že ji vodí výlučně jenom vybranýma cestama a nedovolili ji s nikým se stýkat.*“¹⁶⁶ Zklamání přinesla pasivita zástupců Červeného kříže při návštěvě, „*Byli to lidé, kteří nechtěli vidět Terezín. Kdyby jeden z nich udělal krok doprava nebo doleva, tak by viděli všechnu tu bídu. Neměli ani snahu s námi mluvit.*“¹⁶⁷ Vzhledem ke zprávám delegátů není divné, že nedošlo k zásahům ČK do fungování terezínského ghetta.

¹⁵⁹ Centrum Malach, 31892: kód 29897-16, Jiří Melan (1926), (A. Jelínková, 4. 6. 1997, Praha, 1. video).

¹⁶⁰ Centrum Malach, 10717-08727-16, Max Franek (1920), (Miriam Ledererová, 26. 1. 1996, Praha, 2. video).

¹⁶¹ Centrum Malach, 18196: kód 17477-17, Jiří Forman (1914), (Karin Binderová, 16. 7. 1996, Košice, 2. video).

¹⁶² Centrum Malach, 13040, kód 11193-16, Anna Lorencová (Pavel Kraus, 6. 3. 1996, Praha, 4. video).

¹⁶³ Centrum Malach, 20129: kód 19272-16, Jarmila Schicková (Pavel Kraus, 23. 8. 1996, Praha, 2. video).

¹⁶⁴ Centrum Malach, 30626: kód 30741-16, Egon T. Lanský (1934), (Pavel Kraus, 22. 4. 1997, Praha, 2. video).

¹⁶⁵ Centrum Malach, 11064-kód 08871-16- Helga Hosková (1929), (Sylvia Wittmannová, 1. 2. 1996, Praha, 3. video).

¹⁶⁶ Centrum Malach, 11725: kód 09426-16, Jiří Schreiber (1925), (Jana Friesová, 12. 2. 1996, Pardubice, 2. video).

¹⁶⁷ Centrum Malach, 23683-kód 22928-16, Věra krulisová (1914), (Jana Draska, 11. 11. 1996, Praha, 2. video).

„ČK se nestaral, vůbec nic pro nás neudělal.“¹⁶⁸ Roztrpčení přinesla doba po válce, kdy se terezínští židé dozvěděli podrobnosti ze zprávy Maurice Rossela. Nejpřesnější je asi komentář Heleny Nollové: „*Nikdy mu to nezapomenu,*“¹⁶⁹ to je, myslím, názor většiny vězňů, kteří věřili, že on jako zástupce Červeného kříže jde do Terezína s otevřeným očima a pozorně nastraženýma ušima. A Rossel je zklamal, nic jej nezarazilo, nevyptával se, nezkoumal, nezajímal se, neviděl lidi, jež jindy trpí hlady, nemocemi, zimou, nemají pořádně kde bydlet a jsou neustále vystavováni teroru. Rossel viděl spokojené a dobře vypadající židy. Viděl to, co nacisté chtěli, aby viděl. Viděl to a věřil tomu. „*Mělo nám to být k smíchu, ale bylo to spíš k pláči.*“¹⁷⁰

¹⁶⁸ Centrum Malach, 10707- kód 08636-16, Ela Fuchsová (1913), (Marie Kalubová, 24. 1. 1996, Praha, 2. video).

¹⁶⁹ Centrum Malach, 10730: kód 09497-16, Helena Nollová (1933), (31. 1. 1996, Praha, 2. video).

¹⁷⁰ Centrum Malach, 10717-08727-16, Max Franek (1920), (Miriam Ledererová, 26. 1. 1996, Praha, 2. video).

7. ODRAZ ZKRÁŠLOVACÍ AKCE U MIMOŘÁDNÉHO LIDOVÉHO SOUDU V LITOMĚŘICÍCH

Zkrášlovací akce a návštěva Mezinárodního výboru Červeného kříže ovlivnily obrovskou část terezínského života. Není proto divu, že po válce byl velký zájem o detaily z těchto událostí. Informace o nich podávali věznění židé, ale zdrojem informací se stal i velitel terezínského ghetta Karl Rahm. Rahm byl vyslýchán a souzen Litoměřickým soudem, a při výsleších padaly otázky týkající se zkrášlovací akce, delegace MVČK i natáčení propagandistického filmu. Jeho spis obsahuje výpověď posledního židovského staršího Benjamina Murnelsteina a dalších svědků, kteří vzpomínají na zkrášlovací akci, návštěvu MVČK a jeho roli v ní.

Murnelstein vypověděl, že již v říjnu 1943 zažádaly dánské úřady o návštěvu v Terezíně, a nacisté se jim rozhodli vyhovět, jen datum návštěvy odkládali, aby Terezín stihli připravit. Murnelstein uvedl, že v době velení Antona Burgera probíhali zkrášlovací práce nesystematicky, židé a ani židovská Rada starších neprojevovali žádnou iniciativu, jen se z povinnosti řídili danými směrnici. Nástup Karla Rahma do vedení terezínské komandatury přinesl změnu, Rahm měl na rozdíl od Burgera technické a organizační schopnosti, takže vydával takové příkazy, které vynutily určitý pracovní výkon.¹⁷¹ Radě starších zároveň došlo, jakoby se daly zkrášlovací akce využít pro zlepšení podmínek v Terezíně, a rozhodla se toho využít.

Ve spise je uvedena i výpověď svědka Ludvíka Weinbergera, úředníka Židovské náboženské obce: „Rahm věnoval své hlavní úsilí akci na okrašlování města, protože v létě byla očekávána mezinárodní komise ČK, které měl být Terezín ukázán jako sídliště židů a nikoliv jako koncentrační tábor.“¹⁷² Na okrašlovací akci vzpomínal i jiný úředník z Židovské náboženské obce v Praze dr. Lev Kraus. Uvedl, že hlavním cílem Rahma bylo upravit Terezín tak, aby vyhovoval požadavkům hygieny. Delegace navíc chtěla navštívit i nemocnici a chorobince. Vybral proto zdravotní jednotky vhodné k prezentaci před návštěvou a omezil zde počet nemocných. Před příjezdem komise ČK Rahm osobně navštívil jeden chorobinec a

¹⁷¹ SOA Litoměřice, MLS, 441/47, sl. 1., s. 18.

¹⁷² Tamtéž, s. 93.

pacientů se vyptával, kde mají příbuzné. Když pacient odpověděl, že jeho příbuzní byli deportováni z ghetta na východ, musel být přemístěn do jiného chorobince, jenž nebyl v plánu pro návštěvu MVČK. Rahm nechtěl, aby se komise dozvěděla, že se rozdělují rodiny a že se organizují z terezínského ghetta deportace na Východ. To ovšem Rahm při své výpovědi před Mimořádným lidovým soudem popřel. V době před příchodem komise ČK Rahm nařídil vedoucímu zdravotnictví dr. Munkovi, aby odstranil všechny statistiky a zprávy o úmrtí, vývoji nemocí a zejména infekčních chorobách.¹⁷³

Proti Rahmovi před soudem vypovídal i Václav Wolfgang Salus, který v Terezíně pracoval v pekárně a vzpomínal na návštěvu MVČK: „Byli jsme několikrát poučeni Rahmem, jak se máme chovat před komisí. Rozdával nám bílé pracovní oděvy, bílé plátěné pytle jako přezůvky, bílé rukavice, bílé zástěry a čepice. Dostali jsme však rozkaz, že tyto hygienické oděvy smíme používat jen po příchodu mezinárodní komise. Každý je musel mít stále u sebe, jedna směna je předávala druhé a skutečně, když jsme dostali signál, že komise se blíží k pekárně, museli jsme na rychlo obléci bílé, hygienické části oděvu. Podle rozkazu obviněného jsme museli vyvézt z dílny čerstvě pečený chléb a v bílých rukavičkách jsme jimi museli manipulovat před komisí.“¹⁷⁴ Rahm u soudu popřel, že by zaměstnanci museli mít čisté bílé oblečení jen v době návštěvy delegátů a vzít si je na povel, až komise půjde.¹⁷⁵ Stál si za tím, že takto oblečení museli být vždy. Většina svědků přesto líčila situaci stejně jako Václav Wolfgang Salus.

Ve výpovědích se objevují i vzpomínky na chystanou druhou návštěvu MVČK. Edmund Repper uvedl, že jim Rahm na začátku roku 1945 přikázal, aby upravili hřbitov. Nechtěl, aby komise viděla tak velký počet hrobů. Dal plot hřbitova, kde byli pohřbeni Rusové z první světové války, přesadit o dvě řady a část zplanýrovat. Pece v krematoriu se musely vyčistit, a ze zadní místnosti pivovaru udělali kolumbium, kde uložili asi 180 uren.¹⁷⁶

Josef Klaber uvedl, že zkrášlování města bylo největší Potěmkinovou vesnicí, kterou si může představit. Veškerá úprava Terezína se týkala míst, jimiž měla být komise provedena. Tato akce měla za následek deportaci asi 10 000 židů, aby ghetto nepůsobilo tak přelidněně.¹⁷⁷ František Weiss vzpomíná, že zkrášlení přineslo nejen

¹⁷³ Tamtéž, s. 98.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 105.

¹⁷⁵ SOA Litoměřice, MLS, 441/47, sl. 2., s. 52.

¹⁷⁶ SOA Litoměřice, MLS, 441/47, sl. 1., s. 157.

¹⁷⁷ SOA Litoměřice, MLS, 441/47, sl. 2., s. 160.

úpravu některých bytů, ale hlavně nesnesitelné podmínky pro lidi vyhoštěné z místností vybraných pro návštěvu. Ti byli namačkáni na špinavých půdách, kde bylo v létě hrozné vedro. Ani půdy ale nestačily a část obyvatel tak musela nastoupit do transportu.¹⁷⁸

V Rahmově spisu u Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích se objevuje i výpověď velitele stanice SNB strážmistra Kováře, jenž byl v Terezíně během návštěvy MVČK a vzpomínal: „*Těsně před příchodem diplomatů obdržely děti v upravených jeslích krabičky s rybičkami, a když diplomaté vstoupili do jeslí, byly narychlo poděleny rybičkami a jedno z dětí muselo říci: ach, strýčku Rahme, už zase sardinky. Přesto že židům bylo přísně zakázáno kouřit, dal Rahm postavit na různých rozích trafiky s kuřáckými potřebami a do trafik mladé židovské prodavačky, které však mohly cigarety prodat jen cizím diplomatům. Jinak měly cigarety přesně spočítané*“¹⁷⁹

Ve výpovědi Kováře se objevuje i vzpomínka na dánské obyvatele tábora. Rahm se obával, že by mohli zkusit před komisí kritizovat zdejší život, a tak některé nechal pro jistotu odvést z ghetta. S komisí se setkali jen ti Dánové, u kterých si mohla být komandatura jistá, že si nebudou stěžovat. Rahm jako obvykle neponechal nic náhodě, věděl, že každá chyba by mohla ohrozit jeho kariéru. „*Dánský diplomat však přece zastavil jednu židovku z Dánska, a když se jí před Rahmem tázal, jak se má, tato židovka mu neodpověděla a dala se do pláče. Stěžovat si nemohla, protože by byla jistě přišla o život. Dánský diplomat jí však sdělil pozdrav od dánského krále a prohlásil. Dánský král Vás všechny pozdravuje a jistě se všichni již brzy vrátíte do svých domovů.*“¹⁸⁰

Z uvedených výpovědí je jasné, že si vězni byli vědomi celé frašky, která se chystala jen pro delegaci MVČK. Za autora většiny nařízení, jež byla zavedena, pokládali Karla Rahma. Ten k tomu před soudem vypověděl, že již při přijetí funkce velitele terezínského ghetta se zavázal, že promění ghetto tak, aby sneslo nejprísnější kontrolu MVČK. „*Při mém nastoupení bylo židovské sídliště v takovém stavu, že by se nikdy nemohlo s klidným svědomím ukázat zástupcům MČK. Byl jsem proto povolán, abych podle svých možností zakryl pravý stav věcí a cizině se mělo ukázat z Terezína jen to nejlepší a tak zakryt pravý skutečný život židů v ghettu.*“¹⁸¹

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 153/154.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 126.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 127.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 24.

Přiznal, co vše zařídil - od odstranění zdravení po vytvoření divadla, modlitebny, nemocnice. Uvedl, že při jím zadané práci židé ochotně pracovali a sami dělali vše pro to, aby zlepšili vzhled města. Měl dojem, že „*život v ghettu je jaksi radostnější*.“¹⁸² Rahm často ve svých výpovědích během výslechu před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích zdůrazňoval, že druhé návštěvy Mezinárodního výboru Červeného kříže se pro nemoc nezúčastnil. Z jeho výpovědí je patrné, že za největšího viníka považuje SS-Hauptsturmführera Ernsta Mōhse. Rahm například tvrdil, že Mōhse nařídil zmenšit hřbitov na polovičku. Rahm si byl vědom, že mu jde u soudu o život a to byl určitě jeden z důvodů, proč si skutečnost upravoval. Doufal, že když ukáže soudu, že nebyl „zlým velitelem“, že se vyhne trestu smrti. To se ale nestalo.

Při prvních výpovědích popíral, že by nechal zničit záznamy o úmrtí před příchodem MVČK, aby se nezjistil pravý stav úmrtnosti, dokonce trval na tom, že delegaci byly záznamy předloženy.¹⁸³ Při hlavním výslechu nakonec doznal, že žádné záznamy a statistiky komisi ukázány nebyly, a že se před ní ani nemohlo mluvit o úmrtnosti, pohřbívání a zpopelňování.¹⁸⁴ Přiznal, že veškeré písemnosti týkající se ghetta a židovské otázky zničil z příkazu Zentralstelle v Praze a RSHA v Berlíně před skončením války.¹⁸⁵ Při výslechu na otázku „Co nám můžete říci o tzv. „*Verschönerungu*?““, přiznal, že účelem zkrášlení města bylo ukázat ho celému světu. Snažil se ale soudce přesvědčit, že mu nešlo jen o poslechnutí rozkazu svých nadřízených, nýbrž že se sám snažil židům jejich situaci ulehčit. „*Okrášlil jsem město, zřídil parky, starobince, dětské domovy, nemocnice, vybudoval pekárnu, vybavil kuchyň, a to nejen pro dobu očekávané návštěvy ČK, nýbrž jsem se o toto zlepšení snažil i nadále. Zařídil jsem kulturu, divadla, tělocvičny, zavedl sport, modlitebnu a vůbec jsem se snažil zvednout celou životní úroveň židů*.“¹⁸⁶ Přiznal, že do Terezína před delegací MVČK přijel například státní ministr Frank, protektorátní ministr Moravec a jiní na prohlídku ghetta, ale odmítal, že by s nimi jednal; styk s nimi měl prý na starosti Adolf Eichmann,¹⁸⁷ což je dost nepravděpodobné vzhledem k tomu, že svědci vypovídali jinak, a navíc se to neshoduje s Rahmovou povahou.

¹⁸² Tamtéž, s. 27.

¹⁸³ Tamtéž, s. 27.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 52.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 56.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 50.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 50.

Rahm byl ctižádostivý muž a je jisté, že využil každé možnosti, aby se sám mohl pochlubit tím, co dokázal.

Zcela odmítal „nařčení“, že by před návštěvou MVČK nechal na některou budovu umístit nápis „škola“, aby úmyslně vzbudil klamný dojem, že je o vyučování dětí postaráno. Byl si dobře vědom, že v Terezíně je vyučování zakázáno. Prohlásil, že věděl o tajném vyučování v dětských domovech, ale že tuto okolnost nehlásil, i když to bylo jeho povinností.¹⁸⁸ Je pravděpodobné, že Rahm se opravdu dozvěděl o vyučování a nejspíš to nenahlásil. Jeho motivy mohly být různé. To, že jisté vyučování existovalo, mu mohlo být jedno, vždyť stejně všichni židé na konec měli skončit v plynu, takže nezáleželo na tom, jestli se v ghettu naučili číst a psát. Další možností je, že odhalení tajného vyučování v ghettu si schovával na jinou příležitost, nebo si to mohl nechat ke konci války v záloze jako důkaz toho, že jen plnil příkazy svých nadřízených a že se sám snažil zlepšovat podmínky židů a pokud mohl, tak jim situaci ulehčoval.

Co se týká samotné návštěvy MVČK, uvedl, že dnes si je už vědom, že to byla komedie sehraná ze strany odpovědných činitelů německých úřadů. V té době ale věřil, že cílem je opravdová snaha zvýšit životní úroveň. Nezapomněl opět zdůraznit, že on sám se snažil situaci židů zlepšit.¹⁸⁹ Hlavní vinu shodil na německé úřady a Weimanna, Eichmanna, Möhse, a také Günthera, Gunnela, kteří delegáty doprovázeli a byli pověřeni podávat vysvětlení návštěvníkům.

Popřel také, že by nutili židy obléknout se dobře jen kvůli delegaci MVČK; trval na tom, že židé byli vždy velmi dobře oblečení.¹⁹⁰ To je možné vzhledem k tomu, že příjíždějící židé se domnívali, že jedou do lázeňského města, takže si s sebou určitě vezli lepší oblečení. Pokud jim ho při kontrole komandatura „nezabavila“, mohlo jim zůstat. Otázkou ale je, jak takové oblečení vypadalo po tříměsíčním nošení bez možnosti si ho vyprat.

Rahm doznal, že dával rozkazy při první zkrášlovací akci židovské radě starších společně s Möhsem.¹⁹¹ Při přelíčení u soudu se ovšem snažil udělat na komisi dojem tím, že tvrdil, že dětské hřiště nechal zřídit on sám bez jakéhokoliv příkazu a že to dělal pro děti.¹⁹² To je nepravděpodobné vzhledem k tomu, že dětem bylo hřiště přístupné jenom jeden den, a to v den návštěvy MVČK. Je možné, že

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 50.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 51.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 52.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 52.

¹⁹² Tamtéž, s. 53.

nápad výstavby hřiště se zrodil v jeho hlavě, ale rozhodně jej nenechal postavit pro děti, protože po návštěvě MVČK už děti na hřiště nesměly nikdy vstoupit. Byla to jen další část Potěmkinovy vesnice, kterou se snažil Rahm nějak využít pro svou obhajobu u soudu.

Rahm u soudu uvedl, že komise při návštěvě sledovala všechno kriticky, ale že se domnívá, že odjížděla uspokojena.¹⁹³ Pravděpodobně popsal takto situaci úmyslně, aby soudu ukázal, že opatření, která provedl před návštěvou komise během zkrášlovací akce, opravdu znamenala zlepšení života židů v ghettu, že ne všechno bylo jenom na oko, jinak by tomu komise nikdy nemohla uvěřit.

Jedna z otázek, kterou vyšetřovatel při přelíčení Rahmovi položil, byla, jestli zakázali židům s komisí hovořit. Rahm připustil, že Murrelstein nebo Eppstein opravdu mohli požádat ostatní židy, aby při prohlídce neobtěžovali členy komise nějakými stížnostmi. Popřel ale, že by před prohlídkou byli někteří vybraní židé poučeni, jak mají mluvit.¹⁹⁴ Jedná se o podivné tvrzení: na jedné straně stojí Eppstein a jeho přísně cenzurovaná uvítací řeč, a na druhé straně obyčejní židé, kteří si mohli dovolit cokoliv poznamenat. Když nacisté nestrpěli, aby Eppstein volně mluvil, přestože jako židovský starší měl jistě tušení, co smí říct a co ne, je nepravděpodobné, že by necenzurovali a nepřipravili i řeč ostatním vězňům.

Rahm odmítl také nařčení, že by byly děti donuceny předstírat, že jsou přežedeny pamlsky. Uvedl k tomu: „*Známý výrok, kdy děti před komisí směli říkat: Onkel Rahm, schon wieder Sardinien? pokládám za vtip, který o mně říkali v ghettu.*“¹⁹⁵ Popsaná situace se jistě dostala do terezínských vtipů, ale měla reálný základ, jak svědčí paměti židů, kteří byli přítomni návštěvě MVČK.

Při výslechu se Rahm vyjádřil i k filmování v Terezíně. Na jméno režiséra si nevzpomněl, věděl jen, že to byl žid. Věděl, že filmování byl přítomen ředitel Aktuality z Prahy Zelenka a jistý Frič (kameraman). Účel filmování mu prý nebyl znám.¹⁹⁶ Rahm ale nebyl hlupák a je zřejmé, že mu muselo dojít, že se jedná o film, který měl idealizovat život židů v Terezíně, a sloužit tak k propagandě. Obzvlášť když natáčeli tancovačky, které obvykle povoleny nebyly, a koupání v Ohři, jež komandatura zakázala také. Rahm uvedl, že film viděl u státního ministra Franka v Praze, kam ho na předvedení projekce pozvali.

¹⁹³ Tamtéž, s. 53.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 53.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 53.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 54.

Litoměřický soud nevyslychal jen Rahma, ale i dozorce Karla Bergela a Rudolfa Heindla, kteří byli v Terezíně během zkrášlovací akce a návštěvy MVČK. V jejich spisech bohužel není téměř žádná zmínka o těchto akcích; vyšetřovatelé měli spoustu práce věnovat se jejich týrání vězňů, a tak zkrášlení města a jejich role při něm zůstaly téměř opomenuty. Jen Heindl přiznal, že během návštěvy MVČK chodil v Terezíně v civilním obleku, ale odmítal, že by měl žlutou židovskou hvězdu na saku.¹⁹⁷ Na situaci vzpomíná Elsa Becková: *„Když přišla do Terezína-Ghetta mezinárodní komise, oblékal si civilní šaty, na kterých měl Davidovu hvězdu a pohyboval se s vězni, kteří by mohli přijít s touto komisí do styku proto, aby svoji přítomností znemožnil nějaké domluvení se vězňů s touto komisí.“*¹⁹⁸ Pravdivost tohoto tvrzení je pravděpodobná již proto, že kdyby tuto hvězdu neměl, tak by byl v ghettu mezi takto označenými židy velmi nápadný a nebylo by možné, aby tam jen tak chodil a nevzbudil u delegátů podezření.

¹⁹⁷ SOA Litoměřice, Ls 147/48, s. 12.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 30b.

ZÁVĚR

Nacistická propaganda byla mocným nástrojem získání přívrženců režimu. Agitace se zaměřovala na emoce, stereotypy a předsudky, často zahrnovala agresivní jednání, jež nahrazovalo racionální argumenty. Představitelé Třetí říše si uvědomovali důležitost propagandy, a proto mezi své spoluobyvatele neustále šířili nacistické myšlenky, mezi nimiž se objevovaly ve velké míře i antisemitské ideje, k jejich šíření se propůjčili i čelní představitelé nacistického režimu. Snažili se v lidech vzbudit nenávisť k židům a přesvědčení, že židé žijí a obohacují se na úkor germánské rasy. K tomuto úkolu využili i Terezín, jenž měl svým filmovým zobrazením v Němcích vyvolat dojem, že židé válku prožívají někde v klidu a pohodlí, zatímco oni strádají a umírají na frontách. Nacistická ideologie tedy vycházela z toho, že židé, kteří válku způsobili, ji tráví v bezpečí a v klidu na takových místech, jako je například Terezín.

Již za první světové války se Terezín stal významným místem. Do dějin vstoupil hlavně vzhledem ke své roli za druhé světové války, kdy si terezínským ghettem prošlo 141 000 osob. Všichni tito lidé zde zažili nelidské zacházení, nemoci, hlad a 87 000 z nich bylo deportováno do vyhlazovacích koncentračních táborů na východě. Jen velmi malá skupina 225 osob měla určité výhody. Touto skupinou byli prominenti, jejichž hlavní předností byla ochrana před deportacemi. Měli také lepší ubytovací podmínky a větší přiděly potravy. Všichni ostatní žili v neustálém strachu, že budou se svými blízkými posláni na východ. Uvězněné židy trápil i omezený poštovní styk, který byl naprosto ovládán nacistickou cenzurou.

Během druhé světové války byl Terezín jedním z nejznámějších koncentračních táborů. Nacisté jej vydávali za lázeňské město určené pro staré a prominentní židy, a v takové podobě jej předvedli veřejnosti zastoupené delegací Mezinárodního výboru Červeného kříže, jež Terezín dvakrát navštívila. Jednalo se o nejvýznamnější propagandistickou akci Terezína. Ghetto se začalo zvelebovat již půl roku před příjezdem delegátů. Špinavé, přeplněné místo se proměnilo v hezké malé městečko. Nová podoba odpovídala úmyslům nacistů zidealizovat život židů v koncentračních táborech. Zkrášlovací akce, jež město zasáhla, se vryla do paměti mnoha přeživším. Většina z nich ve svých vzpomínkách uvádí, že si uvědomovali

komičnost situace, že to pro ně bylo budování Potěmkinových vesnic,¹⁹⁹ přesto doufali, že jim to přinese jen samé výhody. Po odchodu komise se vše vracelo do starých kolejí a vězněným židům došlo, že byli jen využiti pro vytvoření určitého alibi před světovou veřejností, jež nacistům vyčítala jejich zacházení s židovským obyvatelstvem. Odlišný názor se objevuje u velitele ghetta Karla Rahma, jehož spisu jsem se v práci věnovala. Jeho tvrzení se v mnoha případech nedají brát příliš vážně. Snažil se upravovat si skutečnost ve svůj prospěch, protože mu hrozil trest smrti.

Z pamětí a rozhovorů přeživších vyplývá, že si uvědomovali nesmyslnost zkrášlovací akce a tragikomičnost návštěvy Mezinárodního výboru Červeného kříže, i přesto většina z nich nepřestala věřit, že ke změně dojde.

Další akcí, při níž došlo k zneužití terezínských vězňů k propagandistickým účelům, bylo natáčení dokumentu o Terezíně. Jsou zde analyzovány všechny tři filmové snímky, které vznikly v Terezíně. Film z roku 1942, zachycující deportaci židů do ghetta a jejich život zde, dokument z roku 1942, znázorňující příjezd dánských židů do města a jejich vlídné přijetí členy SS, a poslední snímek z roku 1944, zobrazující život v ghettu. Z mé práce vyplývá, že natáčení dokumentu v roce 1944 neprobíhalo v uvolněném prostředí. Příjemné prostředí, jež film zachycuje, bylo jen zaranžované a nebylo součástí terezínského života a ani natáčení tohoto snímku.

¹⁹⁹ Potěmkinovy vesnice, byl výraz pamětníků často používaný v souvislosti se zkrášlovací akcí.

SEZNAM ZKRATEK

Atd.	a tak dále
MVČK	Mezinárodní výbor Červeného kříže
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně sociálistická německá strana dělnická)
SOA	Státní oblastní archiv
Tzv.	takzvaný

POUŽITÁ LITERATURA, PRAMENY A INTERNETOVÉ ZDROJE

Literatura

ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945. Tvář nuceného společenství. I. Dějiny.* Brno: Barrister & Principal, 2006.

BENEŠ, František; TOŠNEROVÁ, Patricia. *Pošta v ghettu Terezín 1941-1945.* Praha: Filatelie, 1996.

BESANÇON, A. *Nemoc století: komunismus, nacismus a holocaust.* Praha: Themis, 2000.

BRENNER-WONSCHICK, Hannelore. *Děvčata z pokoje 28 : přátelství, naděje a přežití v Terezíně.* Brno: Barrister & Principal, 2007.

DUFFACK, J. J. *Dr. Joseph Goebbels: poznání a propaganda: komentovaný překlad vybraných projevů.* Praha: Naše vojsko, 2002.

ERBENOVÁ, Eva. *Vyprávěj, mámo, jak to bylo.* Praha: Sefer, 1994.

HYNDRÁKOVÁ, Anna; KREJČOVÁ, Helena; SVOBODOVÁ, Jana. *Prominenti v ghettu Terezín 1942-1945.* Praha: ÚSD, 1996.

CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto.* Praha: Naše vojsko, 1991.

JANIŠOVÁ, Milena. *Osud židů v protektorátu 1939-1945 : Sborník studií.* Praha: Trizonia, 1991.

KÁRNÝ, Miroslav. *"Konečné řešení" : Genocida českých židů v německé protektorátní politice.* Praha: Academia, 1991.

KÁRNÝ, Miroslav. *Terezínské studie a dokumenty 1996-2001*. Praha: Academia, 1996-2001.

KRYL, Miroslav. *Osud vězňů terezínského ghetta v letech 1941-1944*. Brno: Doplněk, 1999.

KURAL, V.; RADVANOVSÝ, Z. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis International, 2002.

LAGUS, K.; POLÁK, J. *Město za mřížemi*. Praha: Naše vojsko, 1964.

LANG, J. *Gestapo: nástroj teroru*. Praha: Naše vojsko, 2001.

MOULIS, M. *Průvodce po nacistických koncentračních táborech*. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 1999.

REDLICH, Egon - KRYL, Miroslav. *Zítřejší den, synu, pojedeme transportem : Deník Egona Redlicha z Terezína 1.1.1942-22.10.1944*. Brno : Doplněk, 1995.

ROUBÍČKOVÁ, E. *Terezínský deník 1941-45 : svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Praha: P3K, 2009.

STEINER, František. *Fotbal pod žlutou hvězdou*. Praha: Olympia, 2009.

Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau : Sborník... Praha: Melantrich, 1994.

VANĚK M., *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003.

WRÓBEL, A. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Praha: Grada, 2008.

Noviny

Terezínské listy: sborník Památníku Terezín. Terezín: Památník Terezín; Praha: OSWALD, 1991-1993.

Film

Kurt Geron - Gefangen im Paradies (CLARKE, M.; SENDER, S. USA 2002).

Město darované (Vladimír Kressl, Praha 1965).

Město poznamenané tragédií (Petr Brada, Praha 2006).

Archiv a Museum

Centrum vizuální historie Malach. UK Praha.

Muzeum ghetta, Terezín.

Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále jen SOA Litoměřice), MLS, 441/47: Karel Rahm.

SOA Litoměřice, Ls 147/48: Rudolf Heindl.

SOA Litoměřice, LS 159/48: Karel Bergel.

Rozhovor

Rozhovor vedený s Martou Kottovou dne 6. prosince 2009.

Internetové zdroje

www.holocaust.cz

www.pamatnik-terezin.cz

www.pametnaroda.cz

www.slovník-cizich-slov.abz.cz

www.wikipedie.cz

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1: letecký snímek města Terezína.

Zdroj: DVD *Město poznamenané tragédií* (Petr Brada, Praha 2006).

PŘÍLOHA Č. 2: Sdělení židovské samosprávy č. 16 o úpravě Terezína.

Zdroj: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/terezin/terezin3>.

PŘÍLOHA Č. 3: Plakát ze zkrášlovací akce vyzýval, aby šaty byly vyprášeny, boty vyčištěny a punčochy zalátány.

Zdroj: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/terezin/terezin3>.

PŘÍLOHA Č. 4: Fotografie dětí z Terezína. Autorem byl Maurice Rossel.

Zdroj: DVD *Město poznamenané tragédií* (Petr Brada, Praha 2006).

PŘÍLOHA Č. 5: Fotografie dětí z Terezína. Autorem byl Maurice Rossel.

Zdroj: DVD *Město poznamenané tragédií* (Petr Brada, Praha 2006).

PŘÍLOHA Č. 6: Snímek z natáčení dokumentu o Terezíně zachycuje režisérku Irenu Dodalovou.

Zdroj: DVD *Kurt Geron - Gefangen im Paradies* (Clarke, M.; Sender, S., USA 2002).

PŘÍLOHA Č. 7: Fotografie Kurta Gerrona.

Zdroj: DVD *Kurt Geron - Gefangen im Paradies* (Clarke, M.; Sender, S., USA 2002).

PŘÍLOHA Č. 8: Snímek z natáčení dokumentu o Terezíně.

Zdroj: DVD *Kurt Geron - Gefangen im Paradies* (Clarke, M.; Sender, S., USA 2002).

PŘÍLOHA Č. 9: Snímek z natáčení dokumentu o Terezíně.

Zdroj: DVD *Kurt Geron - Gefangen im Paradies* (Clarke, M.; Sender, S., USA 2002).

PŘÍLOHA Č. 10: Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující zaměstnání židovských žen.

Zdroj: DVD *Město poznamenané tragédií* (Petr Brada, Praha 2006).

PŘÍLOHA Č. 11: Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující volný čas žen.

Zdroj: DVD *Město poznamenané tragédií* (Petr Brada, Praha 2006).

PŘÍLOHA Č. 12: Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující fotbalový zápas.

Zdroj: DVD *Město poznamenané tragédií* (Petr Brada, Praha 2006).

PŘÍLOHA Č. 13: Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující fotbalový zápas.

Zdroj: DVD *Město poznamenané tragédií* (Petr Brada, Praha 2006).

PŘÍLOHA Č. 14: Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující volný čas dětí.

Zdroj: DVD *Kurt Geron - Gefangen im Paradies* (Clarke, M.; Sender, S., USA 2002).

PŘÍLOHA Č. 15: Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující židovskou rodinu.

Zdroj: DVD *Kurt Geron - Gefangen im Paradies* (Clarke, M.; Sender, S., USA 2002).

PŘÍLOHA Č. 1

Letecký snímek města Terezína.

PŘÍLOHA Č. 2

Sdělení židovské samosprávy č. 16 o úpravě Terezína.

MITTEILUNGEN DER JÜDISCHEN SELBSTVERWALTUNG

Nr. 16 **THERESIENSTADT** **30.7.1944.**

PAKETSCHREIBEN AUS LISSERON.

In einer Reihe von Fällen sind Paketsendungen aus Lissabon ohne nähere Angaben des Empfängers eingelangt. Die Absender sind seitens der Jüdischen Selbstverwaltung gebeten worden, künftig die Empfänger möglichst genau zu bezeichnen, (Geburtsdatum, Herkunftsort u. dergl.) Zur Vereinfachung und Beschleunigung der Intellung der eingelangten Paketsendungen, sofern die Anschriften der Empfänger nicht eindeutig sind, werden Verzeichnisse, enthaltend die Anschriften jener Empfänger, die nähere Feststellungen erfordern, in den Gebäuden, in den Bezirken der Blockführer sowie im Gebäude Hauptstrasse 2., 2. Hof, zur allgemeinen Kenntnis ausgehängt. Das weitere Verfahren ist von dem Öffentlichen Anschirgen ersichtlich.

SCHÜTZ DIE GRÜNFLÄCHEN.

Die Einwohner werden ersucht, Grünflächen und Beete in den Parkanlagen zu schonen und vor Beschädigung zu schützen. Beschädigungen der Grünflächen sowie das Abreissen von Zweigen von Bäumen oder Sträuchern werden bestraft werden.

TURUS ZUR ABGABE VON POSTKARTEN

<u>Datum:</u>	<u>Turmus:</u>	<u>Niederholungs:</u>
1. VI.	1/79, 1/80, 1/81, 1/82, 1/83, 1/84, 1/85, 1/86, 1/87, 1/88, 1/89, IV/14 1, XXIV/1, XXV/1	I, Aa, Ad II/1, XIV/1
2. VI.	Cl, Ck, Cl, Cm, Cn, Co, Cp	Aa, Af 1/41, 1/42, 1/43, 1/44, 1/45, 1/46, 1/47, 1/48, 1/49, 1/50, II/17, II/18, III/5, IV/6

PŘÍLOHA Č. 3

Plakát ze zkrášlovací akce vyzýval, aby šaty byly vyprášeny, boty vyčištěny a punčochy zalátány.

PŘÍLOHA Č. 4

Fotografie dětí z Terezína. Autorem byl Maurice Rossel.

PŘÍLOHA Č. 5

Fotografie dětí z Terezína. Autorem byl Maurice Rossel.

PŘÍLOHA Č. 6

Snímek z natáčení dokumentu o Terezíně zachycuje režisérku Irenu Dodalovou.

PŘÍLOHA Č. 7

Fotografie Kurta Gerrona.

PŘÍLOHA Č. 8

Snímek z natáčení dokumentu o Terezíně.

PŘÍLOHA Č. 9

Snímek z natáčení dokumentu o Terezíně

PŘÍLOHA Č. 10

Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující zaměstnání žen.

PŘÍLOHA Č. 11

Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující volný čas žen.

PŘÍLOHA Č. 12

Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující fotbalový zápas.

PŘÍLOHA Č. 13

Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující fotbalový zápas.

PŘÍLOHA Č. 14

Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující volný čas dětí.

PŘÍLOHA Č. 15

Snímek je ukázkou z dokumentu z roku 1944 zachycující židovskou rodinu.

